

EU som fredsaktør

*En analyse av EUs argumentasjon for
konfliktforebyggingen på Balkan*

Maria Myraune

Masteroppgave

Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

April 2006

Forord

Emner som internasjonal politikk og europeisk integrasjon har i økende grad fengst min interesse opp igjennom studietiden. Det har derfor vært en flott erfaring å kunne fordype seg i EUs utenrikspolitikk og unionens arbeid for fred og stabilitet. Arbeidet med å skrive en masteroppgave har vært interessant og lærerikt, og det er flere som fortjener en takk for å ha støttet meg underveis.

Jeg ønsker å rette en stor takk til min veileder Helene Sjursen ved ARENA. Din gode oppfølging og svært nyttige tilbakemeldinger har vært uvurderlig for denne studien. Jeg er særlig takknemlig for at du fulgte opp med veiledning tross familieførøkelse og flytting til utlandet. Dernest fortjener mine gode venner og medstudenter en takk for en flott studietid. Takk til Siri og Vanja og mine søskenbarn Kristin og Astrid for alltid å ha stilt opp som barnevakter når jeg har trengt det. Takker også Siri og Vanja for faglige tilbakemeldinger og korrekturlesning. Sist, men ikke minst, retter jeg en stor takk til mine kjære hjemme som har holdt ut under denne prosessen. Jeg takker deg, Thor, for din støtte, oppmuntring og bunnløse kjærlighet gjennom en tid hvor denne oppgaven har tatt mye av mitt fokus. En kjærlig takk går dessuten til mine småtroll, Lars Mathias og Johannes, for å godta at mor måtte sitte så ofte ved PC'en. Deres tålmodighet har betydd alt for å kunne fullføre denne oppgaven.

Jeg står selv ansvarlig for innholdet i oppgaven.

Maria Myraune,
Oslo, våren 2006

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN	1
1.2 PROBLEMSTILLING	1
1.3 EN CASE-STUDIE.....	2
1.4 EMPIRISK OG TEORETISK RELEVANS.....	4
1.5 TEORI OG METODE.....	5
1.5.1 Operasjonalisering.....	6
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR	6
KAPITTEL 2. TEORI OG METODE	8
2.1 INNLEDNING.....	8
2.2 TEORIEN OM KOMMUNIKATIV HANDLING	8
2.3 TRE FORMER FOR ARGUMENTASJON	9
2.4 VURDERING AV PERSPEKTIVET.....	11
2.5 METODE	14
2.5.1 Forståelsesorientert tilnærming	14
2.5.2 Operasjonalisering	14
2.5.2.1 Pragmatisk begrunnelse med interessebaserte argumenter	14
2.5.2.2 Moralsk begrunnelse med rettighetsbaserte argumenter.....	15
2.5.2.3 Verdibasert begrunnelse basert på fellesskap	17
2.6 ANALYTISK KATEGORISERING.....	17
2.7 FORSKNINGSDESIGN	18
2.7.1 Kilder og datainnsamling	19
2.7.2 Representativitet.....	22
2.7.3 Validitet og reliabilitet.....	23
KAPITTEL 3. KONFLIKTFOREBYGGING PÅ BALKAN 1995-2005.....	25
3.1 INNLEDNING.....	25
3.2 DEFINISJON AV BEGREPET KONFLIKTFOREBYGGING.....	25
3.3 HISTORISK OVERBLIKK.....	26
3.4 PROGRAM OG AVTALER.....	27
3.4.1 Regional tilnærming	28
3.4.2 Stabiliserings- og assosiasjonsprosessen	28
3.4.3 Stabiliserings- og assosiasjonsavtaler.....	29
3.5 KONFLIKTFOREBYGGINGENS VIRKEMIDLER	30
KAPITTEL 4. KONFLIKTFOREBYGGING BASERT PÅ EGENINTERESSE.....	31
4.1 INNLEDNING.....	31
4.2 KONFLIKTFOREBYGGING FOR ØKT SIKKERHET	31
4.2.1 Sikkerhetsargument	32
4.3 ØKONOMISKE INTERESSER	34
4.3.1 Økonomiske relasjoner mellom EU og Balkan.....	34
4.3.2 Økonomisk argumentasjon	35
4.3.3 Nytte- /kostnadsvurdering.....	37
4.4 EUs STATUS SOM INTERNASJONAL AKTØR	38
4.4.1 Maktpolitiske vurderinger	38
4.4.2 Regional innflytelse	41
4.4.3 Europeanization	44
4.5 OPPSUMMERING	44
KAPITTEL 5. KONFLIKTFOREBYGGING BASERT PÅ UNIVERSELLE RETTIGHETER	46
5.1 INNLEDNING.....	46
5.2 UNIVERSELLE RETTIGHETER I EUs UTENRIKSPOLITIKK.....	47
5.3 EUs ARGUMENTASJON	48
5.4 UNIVERSELLE RETTIGHETER TRUET PÅ BALKAN	49

5.5 KONDISJONALITET OG BRUK AV SANKSJONER	51
5.6 MORALSK ARGUMENTASJON	53
5.7 OPPSUMMERING	54
KAPITTEL 6. KONFLIKTFOREBYGGING BASERT PÅ FELLESSKAP	56
6.1 INNLEDNING	56
6.2 IDENTITET OG EUS UTENRIKSPOLITISKE TRADISJONER	57
6.3 FELLESSKAP	58
6.3.1 'Europeisk familie'	59
6.3.2 Endring over tid.....	59
6.3.3 Ulik tilnærming til ulike land.....	60
6.4 EN PLIKT TIL Å HJELPE?	62
6.5 OPPSUMMERING	64
KAPITTEL 7. KONKLUSJON	65
7.1 INNLEDNING	65
7.2 HOVEDFUNN.....	65
7.3 AVSLUTTENDE VURDERING	66
7.3.1 Empiriske indikasjoner	66
7.3.2 Metodiske og teoretiske implikasjoner	68
7.3.3 EU som fredsaktør.....	70
7.4 VIDERE FORSKNING.....	71
KILDELISTE	72

Kapittel 1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Den europeiske union (EU) har som utenrikspolitisk aktør hatt et stadig utvidet engasjement i arbeidet for å sikre fred og stabilitet i verden. Gjennom både internasjonalt samarbeid og i egen regi har EU bidratt betydelig til forebygging av konflikter. EU har gjennom de siste årene særlig arbeidet for stabilisering i de konfliktrammede landene på Balkan¹, og denne studien foretar en analyse av unionens konfliktforebyggingspolitikk i dette området. Formålet med analysen er å vurdere hvilke faktorer som ligger bak denne politikken.

Landene på Balkan har etter slutten på den kalde krigen vært rammet av alvorlige konflikter som har skapt store ødeleggelser for både samfunn og infrastruktur. Gjentatte konfliktsituasjoner har skapt et behov for bistand og hjelp til stabilisering, og forholdene i området er fremdeles slik at arbeid for å hindre fremtidige konflikter er nødvendig (Blockmans 2004). Flere internasjonale aktører² hadde engasjert seg i arbeidet med å håndtere konfliktene i området da det fra midten av 1990-tallet ble rettet økende fokus på EUs rolle i den kriserammede regionen. EU opprettet i 1997 en egen regional strategi for stabilisering og gjenreisning av Balkan, og har fram til i dag drevet bred konfliktforebygging i området.

1.2 Problemstilling

De politiske virkemidlene EU bruker i sin konfliktforebygging³ er mange og varierer fra preventivt diplomati til forebyggende innsatsstyrker, utviklingssamarbeid og økonomisk bistand⁴ (Knudsen og Rieker 2003:18). Konfliktforebygging knytter seg dermed til flere sider av EUs utenrikspolitikk. utfordringene er store og mange, og det kreves stadig mer

---

¹ *Balkan* brukes som betegnelse på Albania, Bosnia-Herzegovina, Kroatia, Makedonia og Serbia og Montenegro (inkludert Kosovo). Betegnelsen *Vest-Balkan* er også brukt om disse områdene – EU bruker den engelske betegnelsen *Western Balkans* i sine dokumenter, men for enkelhets skyld holder denne studien seg til betegnelsen *Balkan*.

² Deriblant De forente nasjoner og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), som fram til januar 1995 bar navnet Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE).

³ Begrepet konfliktforebygging blir nærmere definert under punkt 3.2.

⁴ Se punkt 3.5.

koordinasjon og effektivitet for å sikre varig fred (Conflict Prevention 2005). Konfliktforebyggingsarbeid gjør dermed krav på betydelige ressurser, og det kan være nyttig å se hvilke drivkrefter som ligger bak denne politikken. Denne studien gir en analyse av konfliktforebyggingspolitikken EU har drevet på Balkan fra 1995 til 2005, og bygger på følgende problemstilling:

Hvorfor driver EU konfliktforebygging på Balkan?

Etter den siste utvidelsen mot øst har EU i dag felles grenser med Balkan, og det kan hevdes at utviklingen i dette området har sentral betydning for politiske, økonomiske og sosiale forhold i EU. På bakgrunn av dette kan flere faktorer ligge til grunn for unionens konfliktforebyggingspolitikk. En mulighet er at EU driver konfliktforebygging fordi det gavner EU selv. Unionen framstår imidlertid også som en aktiv pådriver for demokratisk utvikling og økt respekt for menneskerettigheter, og ut ifra denne rollen er det like tenkelig at EUs konfliktforebygging utgjør en del av EUs generelle arbeid for å sikre respekten for menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper. Samtidig kan det hevdes at EUs utenrikspolitikk styres av et sett med kontekstspesifikke verdier, som tilsier at det er riktig å hjelpe landene på Balkan fordi de tilhører et europeisk fellekskap. Denne studien undersøker hvilken rolle disse tre faktorene spiller for konfliktforebyggingen på Balkan. Problemstillingen søkes besvart gjennom å undersøke hvordan EU begrunner sin konfliktforebyggingspolitikk i området.

1.3 En case-studie

Denne studien tar for seg konfliktforebygging på Balkan som case, med formål om å kunne si mer om EUs globale fredsarbeid. Bakgrunnen for valg av case er at dette gir et flersidig bilde av EU som fredsaktør. Arbeidet på Balkan har vært under gradvis utvikling og kan gi en god indikasjon på faktorer som er sentrale i EU sitt arbeid for fred og stabilitet. Samtidig betraktes konfliktforebygging på Balkan som et egnet case for å undersøke om én av faktorene som nevnes ovenfor er mer fremtredende enn de andre: Med den geografiske nærheten mellom EU og Balkan er det sannsynlig at både hensynet til egeninteressen og kontekstspesifikke verdihensyn fremstår som viktige drivkrefter bak politikken. Samtidig kan man hevde at konfliktforebygging som politikk i seg selv bygger på hensynet til menneskeverdet, og dermed egner caset seg godt til å undersøke om

hensynet til for eksempel menneskerettigheter sist veier tyngre enn de andre to faktorene. Bruk av et case-basert forskningsdesign anses som hensiktsmessig ettersom studien går i dybden på ett enkelttilfelle - EUs Balkan-politikk⁵ - og har som mål å forklare bakgrunnen for denne politikken.

Analysen tar for seg tiårsperioden fra 1995 til 2005. Den feilslåtte internasjonale konfliktforebyggingen, som bl.a. ikke kunne forhindre folkemordet i Bosnia, skapte rundt midten av 1990-tallet behov for reorganisering av EUs tilnærming til Balkan, og det ble hevdet at 'it's a European problem' (Lucarelli 2000:19). Fra da av kom EU for alvor på banen og startet utviklingen av en ny og mer samlet konfliktforebyggingspolitikk. Samtidig kom det i stand en enighet om innføring av kondisjonalitetsklausuler i EUs relasjoner til tredjeland som fastslo at menneskerettigheter, demokratiske prinsipper og rettsregler skulle være sentrale elementer i utenrikspolitikken.

Bærebjelken i EUs konfliktforebygging på Balkan er den såkalte *Stabiliserings- og Assosiasjonsprosessen* (SAP)⁶ – et reformprogram for gjenoppbygging, med et endelig mål om å tilby medlemskap i unionen. Spørsmålet om medlemskap er i seg selv et omfattende tema, men siden Balkan-landenes mulighet for EU-medlemskap er blitt en integrert del av EUs konfliktforebyggingspolitikk på Balkan, kan det ikke behandles adskilt fra problemstillingen i denne analysen. EU-Kommisjonen uttrykker at konfliktforebygging med et langsiktig mål om medlemskap ”was felt the best way to get the countries of the Western Balkans to avoid conflict” (2001:10). Sammenhengen mellom konfliktforebygging og integrasjon kan tydeliggjøres gjennom Kommisjonens egen beskrivelse av SAP:

”it is designed to help the five countries with their reforms and to bring them closer to European membership. It serves an invaluable purpose in promoting stability in the region. We now need to enrich the policy in order to further reinforce stability as well as to move the countries towards closer association, and ultimately membership of the Union” (Kommisjonen 2003:2).

---

⁵ Begrepsmessig varieres 'EUs konfliktforebyggingspolitikk på Balkan' med 'EUs Balkan-politikk', da begge begrepene dekker det samme fenomenet.

⁶ *The Stabilisation and Association Process for Countries of South-Eastern Europe*

1.4 Empirisk og teoretisk relevans

Karakteristikken av EUs utenrikspolitikk som normativ og verdibasert har vært økende de senere årene (Manners 2002; Sjørnsen 2004; Smith 2000). Utgangspunktet for dette er unionens stadig økende fokus på menneskerettigheter og dens bruk av diplomatiske, økonomiske og juridiske virkemidler i sin utenrikspolitikk. Noen mener at EU har fått en rolle som 'sivil' makt, som etter slutten på den kalde krigen har blitt stadig viktigere gjennom redefineringen av sikkerhetsbegrepet (Duchene 1972; Bretherton og Vogler 1999:198). Definisjonen av EU som en sivil og/eller normativ aktør reiser viktige spørsmål om EUs rolle i internasjonal politikk. Dette er spørsmål som fremdeles trenger å underlegges en systematisk undersøkelse, og denne studien vurderer i hvilken grad politikken på Balkan gir et bilde av EUs utenrikspolitikk som passer med denne karakteristikken.

Videre er det innen faglitteraturen en stadig økende anerkjennelse av normers betydning for aktørers atferd i internasjonal politikk (Wendt 1999; Risse m.fl. 1999; Sedelmeier 2000). Mens tidligere tradisjonelle teorier⁷ har hatt som forutsetning at internasjonale aktører gjennom forhandlinger søker å maksimere sin egeninteresse, åpner den nye retningen⁸ for at aktører handler på bakgrunn av normer. Dagens EU-forskning vektlegger også normers innflytelse på unionens utenrikspolitikk, og denne studien belyser denne tematikken ved å undersøke om en teori som vektlegger normers betydning kan gi en bedre forklaring på politisk handling enn den tradisjonelle rational-choice-tankegangen.

Konfliktforebygging på Balkan er i tillegg et dagsaktuelt tema, fordi det fremdeles gjenstår uløste problemer i området med hensyn til politisk autonomi og grensdragning.

---

⁷ Teorier som har vært dominerende innen studiet av internasjonal politikk fram mot midten av 1990-tallet er ulike variasjoner av realisme, neoliberal institusjonalisme og intergovernmentalisme. Kjennetegn ved disse er de *materielle* forholdenes betydning, og sentralt står ideen om at en aktør handler ut ifra *rational choice*, dvs. foretar en handling ut ifra en strategisk kalkulasjon om hva som gir størst nyttemaksimering.

⁸ En samlebetegnelse på teorier som anerkjenner normers betydning i internasjonal politikk er *konstruktivisme*. Som meta-teori slekter konstruktivismen på sosial og institusjonell teori, og ser på den sosiale konteksten som er meningsbærende for materielle forhold. Aktørers interesser er ifølge dette perspektivet ikke eksogent gitt, men sosialt konstruert av omgivelsene: institusjoner, kontekst og normer (Risse 2004:160-162).

Oppblussingen av konflikten omkring Kosovo i 2004 bekreftet at en varig stabilitet er langt fra etablert. Selv om arbeidet med å avgjøre den serbiske provinsens status er kommet et godt stykke på vei, er avstanden mellom partene også betydelig. EU spiller en sentral rolle i løsningen av Kosovo-spørsmålet og i stabiliseringen av det øvrige Balkan. Arbeidet kan hevdes å påvirke unionens rolle som internasjonal aktør ved å utfordre EUs evne til å skape et 'fredelig Europa' (Aftenposten 2006). Særlig på bakgrunn av den senere tids utvikling innen EUs sikkerhets- og forsvarspolitik er denne studiens problemstilling aktuell.

1.5 Teori og metode

For å kunne forklare EUs politikk brukes en diskursteoretisk tilnærming, dvs. de politiske *argumentene* som EU begrunner sin konfliktforebygging på Balkan med fungerer som uavhengig variabel. Denne tilnærmingen bygger på Habermas' (1993, 1996) teori om kommunikativ handling som betrakter politiske aktører som kommunikativt rasjonelle i det de gir begrunnelser for sine handlingsvalg (Eriksen og Weigård 1999:40). Argumentene anses altså som en hovedindikator på hva som ligger bak EUs politikk. Det diskursteoretiske rammeverket skiller mellom tre former for argumentasjon: en som bygger på referanse til aktørens egeninteresser (hvor det brukes såkalte nyttebaserte argumenter), en annen som referer til universelle rettigheter (moralske argumenter), og en tredje som bygger på referanse til verdimeslige hensyn (etisk-politiske argumenter).

Analysen støtter seg dermed på en metodologi som legger til grunn at for å kunne forklare en sosial handling, må en se på den begrunnelsen sosiale aktører gir for denne handlingen (Kratochwil 1989; Sjursen 2002:493). En forståelsesorientert metode bygger på en såkalt 'explanation through interpretation', dvs. en tilnæringsmåte som har opphav i Webers (1978) oppfatning om samfunnsvitenskapens rolle: Den skal kunne forklare en sosial handlingens konsekvenser gjennom å *forstå* den. Analysen tar utgangspunkt i de offisielle EU-dokument og taler som omhandler EUs konfliktforebyggingspolitikk på Balkan. Analysen vurderer i tillegg det praktiske konfliktforebyggingsarbeidet EU har utført på Balkan i det gjeldende tidsrommet.

1.5.1 Operasjonalisering

Med utgangspunkt i de tre kategoriene for argumentasjon foretar denne studien en operasjonalisering basert på et sett med sentrale indikatorer. Som grunnlag for å hevde at EU driver sin konfliktforebyggingspolitikk fordi det imøtekommer unionens egeninteresser, regnes nyttebaserte argumenter som refererer til sikkerhetspolitiske, økonomiske eller maktpolitiske fordeler ved politikken. Viktige indikatorer for dette vil være referanse til at politikken: reduserer sikkerhetstrusler som migrasjon, kriminalitet, narkotikahandel og menneskesmugling; gir økonomisk gevinst; samt styrker EUs internasjonale anseelse og maktpolitiske rolle.

Hvis EU derimot driver konfliktforebygging som et ledd i en generell politikk for å sikre økt respekt for universelle rettigheter, forventes det moralske argumenter som knytter konfliktforebyggingsarbeidet opp mot fremming av respekten for menneskerettigheter, styrking av rettsstatsprinsipper og demokrati. Å hevde at disse rettighetene styrer EUs politikk, uavhengig om det gir EU gevinst eller tar historisk-kulturelle hensyn, regnes som moralske argumenter.

En etisk-politisk argumentasjon kjennetegnes av referanser til verdimeslige vurderinger – i dette tilfellet om EU anser Balkan som 'en del av oss', og at det derfor er nødvendig og riktig å hjelpe landene. Viktige blir her argumenter som fremhever Balkans tilhørighet til et europeisk fellesskap – at Balkan er 'en av oss' – og referanser til en plikt til å drive konfliktforebyggende arbeid på grunnlag av eventuell fellesskapsfølelse og solidaritet.

1.6 Oppgavens struktur

I det påfølgende kapittel gjør jeg nærmere rede for det teoretiske og metodiske rammeverket analysen bygger på. Det foretas en drøfting av teoretiske nyanseringer og utledes tre hypoteser som legger grunnlag for en tredeling av analysen. Kapittel 3 presenterer et historisk overblikk over EUs konfliktforebygging på Balkan, og redegjør for hvordan denne politikken er blitt utviklet siden 1995. Kapittel 4 vurderer hvorvidt EU driver konfliktforebygging på grunnlag av egeninteresse. Dernest vil kapittel 5 vurdere om dette snarere er et ledd i et generelt arbeid for å sikre økt respekt for universelle

rettigheter. Kapittel 6 vurderer om EUs konfliktforebygging baseres på oppfatninger om at Balkans eventuelle europeiske tilhørighet gir unionen en plikt til å hjelpe. Kapittel 7 er analysens konklusjon, og her trekkes det slutninger på bakgrunn av den foregående analysen. I dette kapitlet vurderes også analysens teoretiske implikasjoner, og det fremsettes forslag til videre forskning.

Kapittel 2. Teori og metode

2.1 Innledning

Analysen benytter en diskursteoretisk tilnærming som bygger på Jürgen Habermas' (1993; 1996) inndeling i pragmatisk, moralsk og etisk-politisk argumentasjon. Tredelingen legger grunnlaget for en kategorisering av argumenter som interessebaserte, rettighetsbaserte og verdibaserte. I lys av kategoriene vurderes hvorvidt EUs argumentasjon i forhold til konfliktforebyggingen på Balkan er basert på egeninteresse, universelle rettigheter eller på kontekstspesifikke verdier. Studien bygger på en kvalitativ metode og har som siktemål å forstå EUs politikk gjennom å forklare den.

Først redegjøres det for den handlingsteoretiske bakgrunnen som de ulike argumentasjonskategoriene springer ut ifra. Deretter følger en presentasjon av analysens forskningsdesign. Til slutt operasjonaliseres kategoriene som definerer hvilke forventninger analysen bygger på i forhold til de begrunnelser EU gir for sin utenrikspolitikk.

2.2 Teorien om kommunikativ handling

Kjernen i teorien om kommunikativ handling er oppfatningen om at aktører er kommunikativt kompetente og i stand til å begrunne og forklare sine handlinger. I tråd med handlingsteoretisk tradisjon hevder perspektivet at en aktør søker å realisere en intensjon eller et formål gjennom handlingen, men til forskjell fra tradisjonelle rasjonalitetsteorier bygger Habermas' teori på at handling må forstås med utgangspunkt i den mening aktøren selv legger i den (Eriksen og Weigård 1999:29). En aktør er dermed rasjonell når han er i stand til å begrunne sine handlinger. Teorien relaterer rasjonalitet til individer, men er også anvendt for å forstå aktører i internasjonal politikk (se for eksempel Müller 2004; Risse 2000; Sjørnsen 2002; Schweltnus 2005), slik det gjøres i denne analysen. En handlings begrunnelse kan baseres på aktørens egen vinning, men kan også referere til en spesiell identitet; eller den kan ta utgangspunkt i hva som anses som rettferdig og riktig for alle parter (Sjørnsen 2002:493).

Perspektivet legger vekt på at aktører som begrunner sine handlinger i en deliberativ prosess, begrunner disse med referanse til gjensidig anerkjente normer. I dette ligger at aktørene søker å rettferdiggjøre holdbarheten i sine meningsytringer med argumenter, og at det gjennom en argumentativ prosess er mulig å komme til en felles forståelse av en situasjon. Dette impliserer også at andre involverte aktører er kompetente til å vurdere hvorvidt påstanden begrunnes på en riktig måte (Sjursen 2004:113). En politisk prosess kan således anses å ha som mål å komme fram til en felles forståelse av en situasjon eller hva som bør gjøres i en gitt situasjon (Sjursen 2002:493).

I tråd med forestillingen om at aktører interagerer og påvirker hverandre i en sosial kontekst (Risse m.fl. 1999:8), er aktørenes interesser og oppfatninger av en situasjon ikke nødvendigvis fastlagt, men formes gjennom en diskursiv prosess. Med utgangspunkt i at gyldighetsgrunnlaget til de argumentene som fremsettes aksepteres, forventes det fra dette perspektivet at det er mulig at en aktør gir sin tilslutning, selv om det går på tvers av aktørens preferanser.

Det forutsettes dermed at EUs konfliktforebyggingspolitikk kan vinne tilslutning i en deliberativ prosess hvor det fremlegges begrunnelser og argumenter for politikken. EU behandles i denne sammenhengen som en politisk aktør eller enhet. Medlemslandene betraktes som representert gjennom Det europeiske råd, og EU-Kommisjonens uttalelser anses som offisielle EU-standpunkt. Videre betraktes EU-landenes felles utenriks- og sikkerhetspolitikk som formet gjennom EUs andre søyle, FUSP. Andre politiske aktører forstås i denne sammenheng først og fremst som øvrige aktører på den internasjonale arena (stater, internasjonale organisasjoner), i tillegg til den folkelige opinion som de offentlige dokumentene er tilgjengelige for.

2.3 Tre former for argumentasjon

Diskursteorien skiller mellom tre forskjellige argumentative prosedyrer for å løse ulike typer praktiske problemer: pragmatisk, moralsk og etisk-politisk (Habermas 1993; Eriksen og Weigård 1999; Eriksen og Fossum 2000; Sjursen 2002). I det følgende gjøres det rede for disse tre formene for argumentasjon, som i neste omgang danner

utgangspunkt for tre hypoteser. Hvordan de teoretiske variablene operasjonaliseres blir det redegjort for under metodedelen.

I en *pragmatisk* argumentasjon søker en aktør å begrunne sine handlinger ut ifra de konsekvenser handlingen forventes å forårsake. En politisk handling begrunnes på grunnlag av dens effektivitet i forhold til måloppnåelse, hvor målet i seg selv ikke er underlagt noen form for diskusjon eller vurdering. Aktøren kan begrunne sin handling ut ifra at den imøtekommer aktørens egne preferanser og interesser. Med utgangspunkt i at EUs egeninteresse kan ligge til grunn for konfliktforebyggingspolitikken på Balkan, undersøkes dermed følgende hypotese:

1) EU driver konfliktforebygging på Balkan fordi det gir EU:

- a) sikkerhetspolitisk gevinst*
- b) økonomisk gevinst*
- c) maktpolitisk gevinst*

I en *moralsk* argumentasjon anvendes begrunnelser som bygger på universelle rettighetsstandarder. Slike normer kan hevdes å være gyldige og moralsk akseptable for alle. Når en aktør referer til slike prinsipper, vises det til at handlingen er 'god' og 'rettferdig' for alle. Målet med moralsk argumentasjon er ikke å rettferdiggjøre politikken ved å referere til nyttekalkulering eller til verdier tilknyttet et spesielt fellesskap, men å finne en begrunnelse som bunner i universelle standarder for rettferdighet, uavhengig av nytteverdien til de involverte aktørene eller av verdiene eller oppfatningen om 'det gode liv' som er nedlagt i det fellesskap hvor politikken utformes (Sjursen 2002:494). Med utgangspunkt i at EU bruker moralsk argumentasjon undersøkes følgende hypotese:

2) EU driver konfliktforebygging på Balkan fordi det er et ledd i unionens arbeid for å sikre økt respekt for universelle rettigheter

Etisk-politisk argumentasjon forekommer når en aktør begrunner sine handlinger ut ifra visse verdier som aktøren ser seg pliktig til å ta hensyn til, og kalles derfor også

verdibasert argumentasjon⁹. Slike verdier anses gjerne som utgått fra et fellesskap, og avgjørende for aktørens oppfatning av verdiene er aktørens identifisering i forhold til dette fellesskapet. En politisk handling blir dermed begrunnet med at det er en korrekt eller sømmelig handling i forhold til sin kulturelle kontekst. Forutsetningen for at et verdibasert argument skal aksepteres som gyldig og få tilslutning fra andre aktører vil ofte være at disse kan identifisere seg med verdiene. På bakgrunn av dette vil følgende hypotese undersøkes i analysen:

3) EU driver konfliktforebygging på Balkan på grunnlag av en oppfatning om at Balkan er en del av Europa, og at unionen derfor anser å ha en spesiell plikt til å hjelpe landene.

2.4 Vurdering av perspektivet

Innen studiet av internasjonal politikk har man den senere tid kommet til en økt anerkjennelse av at normer påvirker aktører (Jupille m.fl. 2002). I motsetning til tradisjonelle perspektiver (som fokuserer på rasjonelle forhandlinger mellom ulike nasjonale interesser) er dette perspektivet i stand til å fange opp normers betydning for politisk handling. Det tar i betraktning at aktører kan relatere til intersubjektivt gyldige normer når de skal forklare sine handlinger (Sjursen 2004:113). En forhandlings situasjon ses gjennom dette perspektivet ikke bare som bestemt av aktørenes materielle og maktpolitiske styrke, men gjennom deres evne til å fremme det beste argumentet. Som analytisk rammeverk for en studie av EUs tiårige konfliktforebygging, gir det muligheten til å undersøke hvilke normer som kan ha vært med og påvirket EU i denne prosessen.

Perspektivet opererer også med et bredere og mer nyansert sett kategorier av begrunnelser for handling enn andre tilnæringer som ikke har en like klar distinksjon mellom forskjellige typer normer¹⁰ (Sjursen 2002:502). Tilnærmingen kan dermed i større grad fange opp variasjonen i EUs begrunnelser, og gi en bedre forståelse av det meningsinnholdet EU selv tillegger begrunnelsene. Teorien om kommunikativ handling

---

⁹ Selv om begrepet 'etisk-politisk' er den opprinnelige betegnelsen på denne argumentasjonsformen (Habermas 1996) velger jeg å operere med begrepet 'verdibasert' argumentasjon. Jeg benytter også betegnelsen 'fellesskapsbaserte' begrunnelser for de argumenter hvor EU, i tråd med denne kategorien, refererer til fellesskapet mellom EU og Balkan.

¹⁰ Sosiologisk institusjonalisme er et eksempel på en teori som driver analyse av både normative og verdibaserte argumenter, men behandler disse under ett, og kan dermed ikke fange opp den viktige nyanseringen som ligger i skillet mellom dem.

blir gjerne plassert innen den post-positivistiske leir i studiet av internasjonal politikk. Denne analysen har ikke som mål å redegjøre for politikken gjennom antatte lovmessigheter eller kausale modeller, men bruker teorien som et verktøy til å forstå EUs konfliktforebyggingspolitikk på Balkan som en del av en større sammenheng. Dette kalles også en forståelsesorientert tilnærming, og det gjøres nærmere rede for denne tilnærmingen under metodedelene, punkt 2.5.

Den diskursteoretiske tilnærmingen anses som et nyttig perspektiv i studiet av konfliktforebygging: EU bruker betydelige ressurser på stabilisering av regionen, og perspektivet som anvendes gir muligheten til å studere hvordan EU rettferdiggjør en slik ressursbruk. Samtidig kan EU gjennom sine talehandlinger tydeliggjøre overfor det øvrige internasjonale samfunn hva som ligger til grunn for politikken, og dermed legge til rette for internasjonal oppslutning.

Det knytter seg en nødvendig betingelse om fravær av tvang i en slik diskursiv prosess. Å analysere argumentasjon for å komme fram til underliggende faktorer for en handling, kan bare være relevant hvis en kan være nogenlunde sikker på at aktørene ikke har vært under økonomisk eller militært press i forbindelse med en politisk avgjørelse (Sjursen 2002:495). Habermas har definert en idealsituasjon for deliberasjon hvor forekomst av tvang og makt ikke er tilstede. Den deliberative tilnærmingen har høstet kritikk for å bygge på en slik forutsetning. Blant annet hevder Risse (2000:17) at en slik idealsituasjon er ”a counterfactual presupposition”, sogar utopisk, da det internasjonale samfunnet har en anarkisk struktur som gjør at det ikke er gitt at aktørene kommer til felles forståelse av en gitt situasjon eller den sosiale struktur aktørene handler innenfor. I tillegg hevder han at maktrelasjoner alltid er tilstede i internasjonale relasjoner, og at slike relasjoner alltid vil påvirke oppfatningen av hva som er et ”godt argument”.

Et annet ankepunkt mot en deliberativ tilnærming har vært begrensningen i å kunne gi presis innsikt i en aktørs egentlige motiver bak en handling eller ta aktørers argumenter til inntekt for deres ”sanne” hensikter. Elster (1992, sitert i Eriksen og Weigård 1999:57)

hevder at bruk av kommunikasjon nettopp kan være strategisk motivert og at en aktør kan bruke argumenter som et middel for å nå sine (gjærne egoistiske) mål. Videre er det hevdet at siden tilnærmingen som brukes i analysen baserer seg på at EUs argumentasjon er rettet mot et 'publikum', så vil nettopp "publicity create(s) a situation where agents are more likely to play to the audience" (Checkel kommer:19). Som svar på dette kan det imidlertid hevdes at aktører som deltar i en diskurs innenfor et demokratisk samfunn lett kan bli avslørt hvis handling og argumentasjon ikke stemmer overens. Tilstedeværelsen av et publikum bidrar til at aktører må forholde seg til en 'kritisk' opinion og stå til rette for eventuelt manglende samsvar mellom det man sier og det man gjør (Eriksen og Fossum 2000:48-49; Kleine og Risse 2005:11-12).

I denne studien tas det høyde for at man ikke kan komme 'inn i hodet på aktøren' slik enkelte innen faglitteraturen har uttrykt det (Checkel 2004:1). En måte å håndtere dette på vil derfor være å undersøke samsvar mellom argumentene, og samsvar mellom argumentasjon og handling. Dette løses praktisk ved å bruke et vidt datamateriale, hvor mengden av argumenter er så omfattende at sjansen er liten for å sitte tilbake med argumenter som eventuelt rommer en skjult agenda. Dette bygger imidlertid på forutsetningen om at hvis EU skulle benytte seg av en type argumentasjon for å dekke over en skjult intensjon med handlingen, så forekommer dette ikke som en langsiktig strategi, men som en ad hoc-løsning i enkelte tilfeller. Det forutsettes med andre ord at internasjonale aktører til en viss grad er bundet av sine ytringer, og at det ligger en forventning i internasjonale relasjoner om at en aktør handler i tråd med sine argumenter. Datamaterialet som ligger til grunn for analysen strekker seg i tillegg over en tiårsperiode, og dette anses som viktig for å kunne avdekke inkonsistent argumentasjon. En parallell analyse av EUs konkrete politikk på Balkan siden 1995, vil dernest gi indikasjon på hvilket samsvar, eventuelt mangel på sådan, det er mellom argumentasjon og handling.

2.5 Metode

2.5.1 Forståelsesorientert tilnærming

Denne analysen benytter seg av en forståelsesorientert tilnærming. Metoden bygger på Webers (1978:4) oppfatning om at samfunnsvitenskapen skal kunne forklare en sosial handlings konsekvenser gjennom å forstå den. Analysen har et forklarende siktemål; den skal kunne forklare hvorfor EU driver konfliktforebygging på Balkan. Argumentasjonen EU legger til grunn for sin politikk på Balkan benyttes som uavhengig variabel. I tråd med en hermeneutisk tilnæringsmetode vil EUs konfliktforebygging analyseres med utgangspunkt i det meningsinnhold EU legger i politikken. Dette gjøres ved å analysere de argumentene som har blitt satt frem for å begrunne politikken.

Kjernen i denne tilnærmingen er å komme til en forståelse av en aktørs handlinger ved å analysere hvordan handlingen begrunnes. Talehandlinger defineres som de språklige ytringer som former sosial interaksjon og som fungerer som medium for koordinering av handling (Eriksen og Weigård 1999:58). Slike talehandlinger, eller intersubjektiv kommunikasjon, finner sted i en sosial kontekst, og ifølge Sjørnsen (2002:4) kan man forstå årsakssammenhengen ved å se på begrunnelsene aktørene gir for sine handlinger: "To have 'explained' an action often means to have made intelligible the goals for which it was undertaken" (Kratochwil 1989:24). Hvordan en aktør argumenterer for sine handlinger er dermed viktig for å kunne forstå hvorfor handlingen finner sted (Sjørnsen 2002:494). Med dette som utgangspunkt tar studien fatt i EUs argumentasjon for konfliktforebyggingen på Balkan for å forstå hvorfor dette arbeidet finner sted.

2.5.2 Operasjonalisering

Hva refererer så EU til når konfliktforebyggingen på Balkan begrunnes? Under dette punktet gjøres en operasjonalisering av hypotesene, hvilket innebærer en redegjørelse for spesifikke indikatorer som kan knyttes til de ulike argumentasjonsformene.

2.5.2.1 Pragmatisk begrunnelse med interessebaserte argumenter

Pragmatisk argumentasjon anses her å være knyttet til en handlings forventede nytte i forhold til aktørens preferanser og egeninteresser. I forhold til EUs argumentasjon for

konfliktforebyggingspolitikken, er indikatorer som uttrykker sikkerhetspolitiske, økonomiske og/eller maktpolitiske fordeler ved politikken utslagsgivende.

EU har med sin utvidelse mot øst kommet nærmere landene på Balkan. Den sikkerhetsmessige ustabiliteten som hersker i regionen er derfor en realitet som angår EU mer enn noen gang. Hvis EU begrunner politikken med en sikkerhetspolitisk gevinst, forventes det argumenter for at konflikter på Balkan anses som en trussel mot unionens egen sikkerhet, og innebærer en fare for at bl.a. migrasjon, kriminalitet, narkotikahandel og menneskesmugling skal krysse EUs grenser.

Landene på Balkan opplevde stor økonomisk ustabilitet ved slutten på den kalde krigen. Dette har satt landene langt tilbake i forhold til økonomisk utvikling i EU, og grunnlaget for handel og økonomisk samarbeid er følgelig svakt. Det kan derfor forventes en argumentasjon som vektlegger at politikken gir grunnlag for økonomisk utvikling og forbedring på Balkan, og at dette skaper fordelaktige ringvirkninger for EU. Begrunnelsen kan for eksempel være at området som en følge av dette vil utgjøre et større marked for EUs eksport av varer og tjenester.

Konfliktforebyggingen på Balkan representerer også en del av EUs generelle utenrikspolitikk, og det kan derfor tenkes at politikken har betydning for EUs anseelse internasjonalt. Hvis EU argumenterer for at konfliktforebyggingen utgjør en arena hvor unionen kan vise sin utenrikspolitiske 'linje' til det øvrige internasjonale samfunn, kan dette tolkes som et nyttebasert argument. Dette gjelder også hvis Balkan-politikken knyttes opp mot faktorer som 'suksess' eller 'nederlag' – uttrykk som kan indikere at konfliktforebyggingen har å gjøre med EUs anerkjennelse som aktør i internasjonal politikk.

2.5.2.2 Moralsk begrunnelse med rettighetsbaserte argumenter

Moralsk argumentasjon identifiseres gjennom henvisning til universelle prinsipper som menneskerettigheter, demokrati og rettsregler, dvs. prinsipper som kan anses for å være moralsk akseptable og gyldige for alle. Slik argumentasjon forutsetter at det eksisterer et

sett av rettigheter som definerer EU som et politisk fellesskap. Disse rettighetene antas å være konstituerende for unionen og gir EU en særegen politisk identitet (Eriksen og Fossum 2000; Fossum 2000: 120).

Hvis EU legger moralske hensyn til grunn for sin konfliktforebyggingspolitikk, vil EU forventes å bruke argumenter som viser til hva som anses som riktig eller rettferdig for alle. Prinsipp som av alle involverte parter kan anses som universelle - menneskerettigheter og retten til demokrati - vil ha forrang for aktørens egen interesse og preferanser samt kulturell og sosial identitet. For å karakterisere argumentasjonen som moralsk forventes det dermed at EU anser det som en plikt å hjelpe landene på Balkan fra et moralsk grunnlag, noe som innebærer at EU vil gi sin støtte til de landene som trenger det, uavhengig av mottakerlandets kulturelle og verdimeslige identitet. Dersom EU likedan begrunner konfliktforebyggingen med at politikken er et bidrag til unionens generelle arbeid med å sikre økt respekt for universelle rettigheter, tas det til inntekt for en moralsk eller rettighetsbasert argumentasjon.

Det er imidlertid nødvendig å foreta en avklaring i forhold til at universelle rettigheter omfatter fred og sikkerhet – faktorer som også vil gjenkjennes i en nyttebasert argumentasjon. EU benytter i dag et utvidet sikkerhetsbegrep (Solana 2003) som inkluderer grenseoverskridende trusler som kriminalitet og migrasjon, der sikkerhet for ett land påvirker sikkerheten til et annet. Referanser til økt sikkerhet eller fred kan være et kjennetegn på både nyttebaserte og moralske argumenter (Riddervold 2002:9). Sikkerhet og fred kan dermed anses som både et *partikulært* gode og et *fellesgode*¹¹.

For å kunne avgjøre om EU anser fred og sikkerhet som henholdsvis et særegent gode eller et fellesgode, foretas det distinksjoner basert på følgende indikatorer: Dersom EU argumenterer spesifikt for at Balkan-politikken styrker unionens *egen* sikkerhet og fred, tolkes dette dithen at EU anser fenomenene som partikulære goder, og argumentasjonen regnes som interessebasert. Dersom EU derimot begrunner konfliktforebyggingen med at

---

¹¹ Spesifiseringer er basert på skillet mellom egeninteresse og fellesinteresse hos Eriksen og Weigård (1997:229).

det øker sikkerheten for mennesker i og rundt Balkan, og at politikken er med på å fremme fred generelt, tas dette til inntekt for en moralsk argumentasjon og tolkes som et fellesgode.

Forholdet mellom *rettigheter* og *verdier* må også spesifiseres i denne sammenhengen. Universelle rettigheter utgår fra tanken om menneskets ukrenkelige verdighet. Menneskerettighetene er dermed noe annet enn verdier i den forstand at de er uavhengige av identitet (Sjursen 2004:126). Verdier er på sin side relatert til et samfunn, sosialt eller politisk fellesskap. Habermas vurderer normer og prinsipper som universelt bindende ut ifra sin deontologiske karakter, og det er dermed et sterkere grunnlag for å rettferdiggjøre eller begrunne ved hjelp av rettigheter enn ved hjelp av verdier (Habermas 1996:259). EUs argumentasjon som refererer til menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper vurderes i denne sammenhengen som moralsk argumentasjon.

2.5.2.3 Verdibasert begrunnelse basert på fellesskap

Verdibasert argumentasjon referer til spesifikke oppfatninger av det 'gode', og er gjerne knyttet til en partikulær identitet eller et sosialt fellesskap. For å vurdere EUs begrunnelser for konfliktforebyggingen på Balkan som verdibasert forventes å finne begrunnelser som relaterer til et spesifikt europeisk fellesskap og en oppfatning av at EU har en spesiell plikt til solidaritet med aktører som er en del av dette. I forbindelse med innlemmelsen av sentral- og øst-europeiske land ble det diskutert om hvorvidt disse tilhørte Europa. Hvis EU argumenterer for at konfliktforebygging på Balkan er spesielt viktig fordi Balkan og EU hører inn under samme fellesskap – Balkan beskrives som 'en av oss' – tas dette til inntekt for etisk-politisk argumentasjon. Dette gjelder også hvis EU argumenterer for at denne fellesskapsfølelsen gir EU en plikt til å hjelpe landene på Balkan.

2.6 Analytisk kategorisering

Et sentralt trekk ved analysen er den analytiske distinksjonen mellom argumentasjonsformer som EU kan benytte seg av når konfliktforebyggingen på Balkan begrunnes. Kategoriseringen legger grunnlaget for alternative hypoteser. Behandling av

disse i tre adskilte kapitler er ment å skulle skape en klarhet i analysen, selv om det under hvert kapittel vil trekkes på hver av de andre to kategoriene. Det vil gjennom hele analysen vurderes hvilke av de tre formene for argumentasjon EU bruker når de legitimerer politikken. Samtidig gis det rom for at EUs argumentasjon kan forandres over tid, og at dette har sammenheng med politisk utvikling og endring både eksternt og internt i EU og ikke nødvendigvis bunner i inkonsistens, slik det er påpekt ovenfor.

Kategoriseringen av argumentasjonsformer benyttes analytisk, og er ikke ment som empiriske beskrivelser. Selv om kategoriene representerer idealtyper, og baserer seg på en forenkling av virkeligheten, kan de redegjøre for viktige mekanismer og gi et mer nyansert bilde av det empiriske materialet. Empirien representerer imidlertid større variasjoner enn analytiske modeller kan fange opp, og det må tas høyde for at EU kan benytte ulike begrunnelser for sin politikk parallelt. Ved å være åpen for at alle tre kategoriene kan være representert i enhver argumentasjonssituasjon forhindres at tredelingen skisserer gjensidig utelukkende kategorisering av empirien.

2.7 Forskningsdesign

Analysen er basert på en kvalitativ undersøkelse ut ifra målet om å oppnå en dypere forståelse av politiske handlingsvalg, og ikke ønsket om å gjøre en statistisk generalisering av funnene. En kvalitativ metode sikrer inngående kunnskap om et empirisk fenomen; den kan bidra til å avdekke underliggende holdninger og standpunkter i et foreliggende datamateriale (Grønmo 1982), og kan bidra til å fange opp egenskaper ved fenomenet som vanskelig lar seg gjøre kvantitativt.

Den teoretiske tilnærmingen er ment som et middel for å belyse empiriske forhold. Analysen følger et forklarende undersøkelsesopplegg. Fenomenet som skal forklares, dvs. den avhengige variabelen, er EUs utenrikspolitiske innsats for fred og stabilitet, innenfor rammen av et case: konfliktforebygging på Balkan mellom 1995 og 2005. Analyseenheten er dermed EU, og den uavhengige variabelen er argumentasjonen som EU begrunner konfliktforebyggingen med. En case-studie regnes som godt egnet for vurdering av studiens problemstilling, ettersom det er en ofte foretrukket strategi når

spørsmålene som stilles er ”hvorfors” og ”hvordan”, og når fokuset er på et samtidsfenomen innenfor en såkalt virkelighetsnær kontekst (Yin 1989:1).

Det fremmes ulike antakelser om EUs konfliktforebygging gjennom utformingen av hypoteser. En case studie kan ifølge Andersen (1997:84) gi grunnlag for hypoteseprøving, men det avgjørende er da å skape ”analytisk kontroll gjennom teoretisk styrt utvelging og undersøkelsesopplegg”. Her er datamaterialet valgt ut på bakgrunn av analysens argumentasjonsteoretiske tilnærming: den politiske diskursen er det som bidrar til å forklare den avhengige variabelen. Offisielle EU-uttalelser som omhandler konfliktforebyggingspolitikken på Balkan i tiårsperioden 1995-2005 er lagt til grunn for analysen og regnes for å dekke EUs begrunnelser for politikken. Det er dermed ikke lagt til grunn at analysen skal bidra til testing av det teoretiske rammeverket, men bruken av case kan imidlertid bidra til å utvikle ”empiriske implikasjoner av teoretiske formuleringer” (Andresen 2003:14).

Anvendelse av en case studie kan gi visse begrensninger i forhold til generalisering. Denne studien gir imidlertid mulighet til en *teoretisk* generalisering (Andersen 2003:8). Den konfliktforebyggingspolitikken EU fører på Balkan vil kunne fungere som et ’testcase’ for generelle faktorer som styrer EUs utenrikspolitiske innsats for fred og stabilitet, og ses derfor som mer representativt for et teoretisk enn et empirisk univers. Forøvrig er utprøving av konkurrerende hypoteser for å forklare empiriske mønstre ifølge Andersen (1997:59) en felles strategi for all generaliserende forskning. I den grad case studiers bidrag til generalisering kan sies å ha spilt en viktig rolle innen samfunnsforskningen (ibid:10), anses denne analysen som et nyttig bidrag til dagens EU-forskning.

2.7.1 Kilder og datainnsamling

Primærlitteraturen er offisielle EU-dokumenter og taler fra sentrale EU-representanter som er nedfelt skriftlig og offentliggjort. Dette omfatter blant annet dokumenter som er produsert og utgitt av EU-Kommisjonen, erklæringer og konklusjoner fra Det europeiske råds toppmøter, samt taler fra kommisæren for utenrikssaker og Den høye representant for

EUs felles sikkerhets- og utenrikspolitikk (FUSP). Det er utført et grundig søk via internett (på EUs hjemmesider www.eu.int) etter alle utgitte dokumenter fra EU-Kommisjonen og Det europeiske råd og taler fra personer som har en sentral rolle i EUs utenrikspolitikk generelt og Balkan-politikken spesielt, i tillegg til generelle uttalelser som har berørt EUs konfliktforebygging på Balkan fra 1995 og fram til 2005. Det ligger dermed et omfattende dokumentmateriale til grunn for analysen. Herunder er det lagt spesiell vekt på dokument som EU-Kommisjonens *Communication on Conflict Prevention* fra 2001, dens rapporter i samarbeid med Javier Solana omkring konfliktforebygging på Balkan, *Joint Conclusions* fra medlemsstatene, samt formannskapetets konklusjoner fra Det europeiske råds toppmøter fra 1995 til 2005. I forhold til de sistnevnte, er dette en lang rekke dokumenter som for det første i stor grad har en lik struktur, og for det andre presenterer en offisiell EU-politikk med jevne mellomrom i løpet av et år (Det europeiske råd har i gjennomsnitt tre til fire toppmøter i året). Dette gjør det til en nyttig kilde i undersøkelsen av eventuelle politiske endringer over tid. En del av datamaterialet har vært å få tak i, bl.a. gjennom EU-Kommisjonens delegasjon til Norge. I tillegg har elektronisk kilder vært nyttige i form av sin åpenhet og brukervennlighet. Ettersom EU setter innsyn og tilgjengelighet høyt, regnes dette som stabile kilder, til tross for sin elektroniske form.

I analysen er disse dokumentene satt til å representere EUs offisielle syn på og tilnærming til konfliktforebyggingen på Balkan. De offisielle dokumentene anses å skulle være en stemme utad overfor det øvrige internasjonale samfunn, i tillegg til å være en bekreftelse overfor egne EU-borgere på den politikken EU-institusjonene fører. Dokumentene må uttrykke noe som medlemmene støtter opp om. Dermed regner denne studien EUs offisielle dokument som konkrete uttrykk for den politikken som EU ønsker å føre. I den grad EUs begrunnelser har endret seg i perioden 1995-2005, vil dette trekkes frem i analysen.

Det har videre vært nødvendig å støtte seg på sekundærlitteratur, hvor faglitteratur som omhandler EU som utenrikspolitisk aktør har vært sentralt. EUs utenriks- og

sikkerhetspolitiske utvikling har vært et voksende tema innen forskning på internasjonal politikk, men inntil meget nylig har konfliktforebygging som spesifikk EU-politikk ikke hatt særlig stor plass i denne forskningen. Derimot har det vært mer litteratur å finne i forhold til relasjonen EU-Balkan, og denne har vært nyttig for problemstillingen. Nyhetsmagasin og aviser er også brukt som underlag for analysen, i den grad disse er ansett å representere en nyttig innfalsvinkel til problemstillingen.

Datainnsamlingen startet med en åpen leting innenfor EUs hjemmesider på internett etter materiale som knytter seg til EUs politikk overfor Balkan. Det har vært viktig å fange opp konfliktforebyggingspolitikken innenfor en større ramme, ettersom relasjonen EU-Balkan knyttes til flere forhold, som utenrikspolitikk, handel, bistand og intern utvikling i unionen. Analysen bygger deretter videre på en systematisk gjennomgang av de EU-dokumenter som er nevnt overfor. Siden datamaterialet strekker seg over en tiårsperiode, har det vært naturlig å begynne med det tidligste materialet for lett å kunne identifisere utviklingen i EUs politikk. Underveis i gjennomgangen er det i tillegg samlet inn informasjon om EUs konkrete arbeid på Balkan. Dette har vært naturlig for å kunne sette unionens offisielle uttalelser opp mot dens utenrikspolitiske handlinger.

Det er også foretatt en gjennomgang av alle taler relatert til Balkan som er holdt (og presentert skriftlig på EUs hjemmesider og andre internettsider) av sentrale representanter for EUs utenrikspolitikk: Generalsekretær og Høye representant for EUs utenrikspolitikk Javier Solana, samt EUs kommisærer for eksterne relasjoner Chris Patten (1999-2004) og Benita Ferrero Waldner (2005-d.d). Det er i tillegg foretatt generelle elektroniske søk på relasjonen EU-Balkan, noe som har resultert i kjennskap til nyttig forskningsrelatert informasjon.

EUs offisielle dokumenter har representert det viktigste datamaterialet knyttet til selve analysen av EUs Balkan-politikk. I forhold til databehandlingen er det derfor foretatt en grundig gjennomlesning av disse dokumentene. Ved hvert av avsnittene hvor viktige argumenter for EUs konfliktforebygging på Balkan er fremmet og begrunnet, er det

foretatt markeringer. Dette gjelder også spesielle ord eller uttrykk som har blitt brukt for å beskrive for eksempel EUs relasjon til Balkan, Balkans betydning for EU, eller EUs mål for konflikforebyggingspolitikken. Alle sitater som er funnet relevante for analysen er siden blitt plassert i forhold til kategoriseringen av argumenter som er bekrrevet ovenfor. For å kunne gjøre det, har jeg holdt meg til de kriterier for operasjonalisering som er redegjort for under punkt 2.4. Det er forsøkt å holde et høyt kritisk nivå i forhold til de sitater som er tatt med i databehandlingen, slik at alt materialet som ligger til grunn for analysen skal være representativt for kildematerialet.

2.7.2 Representativitet

Det er lagt vekt på at kildenes opphav og omgivelser kan påvirke form og innhold. I analysen omfatter kildene både skrevne tekster og taler, og det tas høyde for at disse kan ha grunnleggende ulikheter i forhold til form og innhold, selv om budskapet er det samme. I en tale vil det kunne forekomme retoriske grep for å vinne økt forståelse og interesse hos tilhørerne. Dette kan påvirke ordbruken i retning av å omfatte begrep som 'fenger'. Ord som 'familie', 'tilhørighet' og 'rettigheter'¹² kan være eksempler på slike ord, fordi de representerer verdier som er universaliserbare og som kan vekke følelser hos alle mennesker.

Et offentlig dokument har karakter av å være en formell tekst som skal informere og formidle et budskap. Ordbruken er gjerne kortfattet og presis, og antas å være annerledes enn ordbruken i en tale. Bruk av følelsesladete uttrykk regnes ikke som vanlig i offentlige dokument, og det forventes at budskap som omfatter europeisk gjenforening eller ivaretagelse av menneskerettigheter omtales på en nøytral og formell måte.

Dette legger viktige premisser for analysens konklusjoner. Den situasjonen som er utgangspunktet for en tekst eller tale har avgjørende betydning for hvordan innholdet kan tolkes. Dette ble tatt i betraktning under bearbeidelsen av datamaterialet. Det må også nevnes at den internasjonale politiske situasjonen kan påvirke innhold og form. Blant

---

¹² Dette er ord som refereres til utover i analysen, og som EU bruker i sin argumentasjon for konflikforebygging.

annet kan ordvalget i offentlige uttalelser ha vært påvirket av USAs engasjement på Balkan og av mellomstatlige politiske forhold innad i Europa.

I forhold til spørsmålet om representativitet er det også gjort betraktninger om hvilke institusjoner som representerer EU som enhet. Det er tidligere understreket at EU i denne analysen behandles som *en* politisk enhet, og medlemsstatenes respektive politikk tolkes gjennom EUs andre søyle. Artikkel 4 i EU-konstitusjonen (EU Constitution 2005) uttrykker at Det europeiske råd “shall define the general political guidelines“ og ”provides . . . declarations on external relations in the context of the common foreign and security policy”. Det europeiske råds uttalelser betraktes dermed som uttrykk for EUs politikk. EU-Kommisjonen har imidlertid også utviklet en praksis på utforming av utenrikspolitikk¹³, og dermed kan det hevdes at EUs utenrikspolitikk dannes på tvers av EUs søylestruktur. Denne studien tar dermed utgangspunkt i dokumenter fra både Kommisjonen og Det europeiske råd.

2.7.3 Validitet og reliabilitet

Studiens kvalitet avhenger av kildegrunnlagets validitet (gyldighet) og reliabilitet (pålitelighet). Ettersom validitet avhenger av tilfredsstillende reliabilitet, er det lagt vekt på at innsamling og behandling av datamaterialet skulle foregå på en grundig og reflektert måte, og på at andre skal ha muligheten til å etterprøve funnene i analysen. For å styrke datamaterialets validitet regnes den definisjonsmessige validiteten som mest sentral i kvalitative tilnærminger (Hellevik 2002:51-54). Det er forsøkt å operasjonalisere de teoretiske begrepene i samsvar med teoriene, med fokus på mest mulig overensstemmelse mellom teoretiske og empiriske variabler. Funnene i analysen er innordnet under ulike kategorier i tråd med denne operasjonaliseringen.

Utfordringen i et kvalitativt design er forskerens subjektive vurderinger, og siden dette er vanskelig å unngå på grunn av nærheten til kildene, regnes det også som en utfordring i

---

¹³ EU-Kommisjonen kan komme med forslag til Unionsrådet, og i fellesskap har begge hovedansvaret for EUs aktiviteter i tredjeland innenfor rammen av eksterne forbindelser, sikkerhet og bistand. Kommisjonen iverksetter dessuten FUSPs budsjett.

denne studien. Det er lagt vekt på at anvendte sitater og diskusjonen tilknyttet disse skal være mest mulig relevante for problemstillingen, og at dette i tillegg skal ha høy representativitet i forhold til kildematerialet i sin helhet. Selv om det kan foreligge EU-dokumenter som ikke er med i kildegrunnlaget, ligger det et omfattende datamateriale til grunn for denne studien. Både dokumentene og talene som utgjør datagrunnlaget her regnes som representative for EUs argumentasjon for konfliktforebyggingen; det omfatter EU-uttalelser fra hele tiårsperioden, og det er datamateriale fra ulike institusjoner og representanter for EU. Den sekundærlitteratur som er benyttet har videre en viktig rolle i forhold til å kunne styrke de resonnementer som utledes underveis, og fungerer også som styrkende for reliabiliteten til det utvalgte datamaterialet. Bruk av datamateriale som både styrker og svekker de ulike hypotesene, er ment å skulle gi økt validitet og styrke analysens konklusjoner.

Kapittel 3. Konfliktforebygging på Balkan 1995-2005

3.1 Innledning

EUs konfliktforebyggingspolitikk på Balkan har gjennomgått store og viktige endringer fra 1990-tallet og fram til i dag. Fra å være et fragmentert og lite effektivt instrument i unionens utenrikspolitikk, utgjør konfliktforebygging i dag en mer helhetlig politikk med tyngde og troverdighet (Wouters og Naert 2005:33). De alvorlige krigshandlingene på Balkan på begynnelsen av 1990-tallet skulle i stor grad være med på å endre EUs politikk for konfliktforebygging. Mens EU-landene fram til 1995 mislyktes i å forme en felles politikk for Balkanområdet, var årene som fulgte preget av klare prioriteringer og felles strategier.

Dette kapittelet tar i korte trekk for seg EUs konfliktforebygging på Balkan fra 1995 til 2005. Det foretas først en begrepsavklaring, hvorpå det følger et kort historisk overblikk over utviklingen av denne politikken. Deretter gjøres det rede for avtalemessige rammeverk rundt EUs Balkan-politikk, og for politikkenes virkemidler.

3.2 Definisjon av begrepet konfliktforebygging

I analysen brukes konfliktforebygging som betegnelse på enhver handling som foretas for å hindre konflikter¹⁴ fra å bryte ut, samt hindre at eksisterende konflikter sprer seg ytterligere. Begrepet dekker også post-konflikt handlinger, fordi tilpassede og strukturelle fredsbevarende tiltak kan fungere som et middel for å hindre konflikter i bryte ut (An Agenda for Peace 1992). For EUs del har konfliktforebygging i de senere årene favnet om samfunnsmessig rekonstruksjon i post-konfliktområder, samt krisehåndtering og stabilisering av problemstater ('failed states')¹⁵. Det kan hevdes at det meste av EUs arbeid for stabilisering i post-konfliktområder har et forebyggende formål (Rummel 2004:4). I forbindelse med EUs rolle på Balkan er det flere eksempler på konfliktforebyggende tiltak som er knyttet til post-konflikt aktiviteter. I Makedonia har EU for eksempel etablert en militæroperasjon for å forhindre utbrudd av ny etnisk vold,

---

¹⁴ Væpnet konflikt slik det forstås innenfor internasjonal lov og rett, og/eller store og voldelige brudd på menneskerettighetene.

¹⁵ Ytterligere nyansering av begrepet finnes blant annet i en Briefing Note fra Europaparlamentet (2001: 2-3).

mens det også gis finansiell assistanse til rekonstruksjonen av hus og offentlige anlegg gjennom Det europeiske rekonstruksjonsbyrået (European Agency for Reconstruction). Også i Bosnia har EU gjennom administrasjon av byen Mostar fra 1994 til 1996, med bistand fra en politioperasjon drevet av Vestunionen, bidratt til å hindre nye utbrudd av konfliktene som herjet landet i årene før.

EUs konfliktforebygging på Balkan er videre delt opp i to deler etter hvilke mål som ligger til grunn for tiltakene: *Kortidsrettede* forebyggingstiltak og tiltak med et mer *langsiktig* perspektiv. Konfliktforebygging basert på et kortidsperspektiv går ut på at EU identifiserer en oppstått krise eller konflikt som unionen går inn for å stanse eller dempe. I et langtidsperspektiv drives konfliktforebygging ut ifra fokuset på selve roten til konflikter, i tillegg til at det arbeides for å legge et strukturelt grunnlag for fred. Under det første perspektivet handler konfliktforebygging om å *oppretholde* freden i et kriseområde; under det andre handler den om å *bygge* eller *skape* fred. For å bruke Kommisjonens egne definisjoner så innebærer kortidsperspektivet å ”reagere raskt på en begynnende konflikt”, mens langtidsperspektivet innebærer å ”projisere stabilitet” (Kommisjonen 2001:6, egen oversettelse). Som vist nedenfor har EU endret sin konfliktforebyggingspolitikk fra reaktiv kriseintervensjon til en helhetlig og mer langsiktig forebyggingsstrategi.

3.3 Historisk overblikk

EUs egen opprinnelse¹⁶ var i sin tid et utspring av ønsket om å forebygge konflikter mellom europeiske land. Konfliktforebygging som tema har senere klatret oppover på den politiske agenda også innen EUs politikk overfor tredjeland. I 1992 ble medlemslandenes utenrikspolitiske samarbeid institusjonalisert gjennom en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP) som skulle dekke alle deler av medlemslandenes utenriks- og sikkerhetspolitiske standpunkter og handlinger¹⁷. Denne institusjonaliseringen skulle legge til rette for større effektivitet også innenfor EUs gryende

---

¹⁶ Her relateres det til Det europeiske kull og stålfellesskap og Det europeiske fellesskap.

¹⁷ Treaty on European Union, Maastricht, 7. februar 1992.

konfliktforebyggingspolitikk¹⁸. En EU-rapport til Det europeiske råds toppmøte i Lisboa i 1992 uttrykte at EUs evne til å hindre utbrudd av kriser måtte utvikles fra å være reaktiv til å handle proaktivt (Det europeiske råd 1992:Annex 1). Slik skulle EU gi sitt bidrag til en internasjonal innsats for fred. Entusiasmen for fredsskapende arbeid var stor etter slutten på den kalde krigen, og det økende fokus på konfliktforebygging kan ses i sammenheng med økt oppslutning om det utvidede sikkerhetsbegrep¹⁹ (Wouters og Naert 2005: 38).

Konfliktforebygging fikk imidlertid ikke noen selvstendig rolle innenfor EUs utenrikspolitikk, og på Balkan var EUs konfliktforebyggingsarbeid svært begrenset tidlig på 1990-tallet, da blodige konflikter fant sted i området. EU-landene hadde heller ikke arbeidet fram noen felles politikk for området. En gjennomgripende endring tok form etter konflikten i Bosnia i 1995 og signeringen av Dayton-avtalen. De dramatiske hendelsene i Bosnia dette året hadde overbevist EUs medlemsland om at hindring av konflikter måtte få ny oppmerksomhet og økt prioritet. I årene som fulgte ble det utarbeidet en felles strategi for konfliktforebyggingspolitikk, for Balkan såvel som for andre konfliktrammede deler av verden²⁰.

3.4 Program og avtaler

EUs regionale tilnærming overfor Balkan (*Regional Approach*) kom for første gang i stand ved General Affairs Council i april 1997 (EU-bulletin 1997), og representerte første steg mot en flersidig strategi for å frembringe fred og stabilitet på Balkan. Kort tid etter Kosovo-krigen i 1999 ga så medlemslandene i oppdrag til formannskapet, Javier Solana og Kommisjonen å utvikle en helhetlig politikk for konfliktforebygging. EU fremmet en rekke politiske initiativ og uttalelser som viste unionens forpliktelse og tilnærming til

---

¹⁸ Foruten Enhetsakten (1987), var Maastrichtavtalen (1992) det første avtaleverk som gjorde konfliktforebygging til et uttalt oppdrag for medlemsstatene.

¹⁹ Det utvidede sikkerhetsbegrep favner om nye og andre faktorer utover den tradisjonelle dimensjonen: miljøspørsmål, intern samfunnsikkerhet og sosiale og økonomiske utfordringer (Kristoffersen 2002: 514-515; Østerud m.fl. 1997:249-251).

²⁰ Fokuseringen på en ny og helhetlig politikk var et tema under Det europeiske råds toppmøte i mars 1996 (Det europeiske råd 1996).

temaet²¹. Under det svenske formannskapet i første halvdel av 2001 ble det utviklet en meddelelse fra Kommisjonen om konfliktforebygging²² (Kommisjonen 2001) som skulle undersøke mulighetene for bedre samordning (såkalt *mainstreaming*) av alle de politikkområdene som inneholder elementer av konfliktforebygging. I samme anledning utarbeidet Kommisjonen også en liste over faktorer som anses som årsaker til at konflikter oppstår, for lettere gjenkjenning og håndtering av disse²³. Etter at unionens program for konfliktforebygging²⁴ ble vedtatt ved toppmøtet i Gøteborg (Det europeisk råd 2001), ble konfliktforebygging integrert i alle aktiviteter innenfor utenriks- og sikkerhetspolitikken, samt handels- og utviklingspolitikken. Konfliktforebygging skulle fra nå av være et av hovedmålene innen unionens eksterne relasjoner. EUs rolle på Balkan ble stadig utvidet med økt integrering av konfliktforebygging i sin politiske tilnærming til området.

3.4.1 Regional tilnærming

Det sentrale for konfliktforebyggingen har vært etableringen av en regional tilnærming til Balkan-området. Stabilitetspakten²⁵ var det første internasjonale tiltaket for stabilisering av Balkan. I tillegg etablerte unionen SAP som et eget program for regionen, og som har vært selve bærebjelken i EUs regionale politikk overfor Balkan siden 1999. En av de viktige forskjellene mellom tilnærmingene er at EU gjennom SAP har åpnet opp for at landene på Balkan på lengre sikt kan bli tilbudt medlemskap i unionen.

3.4.2 Stabiliserings- og assosiasjonsprosessen

SAP er utformet for å støtte politiske reformprosesser som de ulike landene har igangsatt, og omfatter bistand, dialog, teknisk assistanse og handelsavtaler. Som en del av det siste innførte EU i 2000 Assymmetric Trade Measures (ATMs) – handelsbetingelser som er gunstige for Balkan-landenes reformprosesser (EU Regulation 2000) og som blant annet innebærer at EU åpner sine markeder for varer fra Balkan uten gjensidige krav om EUs

---

²¹ Etter anmodning fra Det europeiske råds møte i Feira i juni 2000 utga Den høye representant for FUSP i samarbeid med Kommisjonen en rapport om hvordan samsvar og effektivitet kunne økes innenfor EUs konfliktforebyggingspolitikk, se Solana og Kommisjonen (2000c).

²² *Communication from the Commission on Conflict Prevention* (Kommisjonen 2000a).

²³ *European Commission Check list for root-causes of conflict* (EU Conflict Prevention 2005).

²⁴ *EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts* (EU Conflict Prevention 2005).

²⁵ Stabilitetspakten ble opprettet etter initiativ fra EU, men har vært en internasjonal tilnærming og tas derfor ikke opp videre i analysen.

tilgang til markedene på Balkan. Etter hvert som landene beveger seg nærmere EU-medlemskap vil landene på Balkan gradvis måtte tillate EU-produsenter å selge seg inn på deres markeder, men EU tillater landene å starte prosessen på unilateral basis.

I grunnlagsdokumentet for SAP påtar EU seg å ”trekke Sør-øst Europa nærmere perspektivet om full integrasjon . . . i sine strukturer” (ibid.), og understreker dermed at konfliktforebygging knyttes opp mot integrasjon. EU knytter visse betingelser til SAP. Disse ble vedtatt av General Affairs Council i 1997 og inkluderer: Respekt for demokratiske prinsipper, menneskerettigheter og lov og rett; beskyttelse av minoriteter; tilbakeføring av flyktninger; implementering av Daytonavtalen, inkludert fullt samarbeid med Den internasjonale domstol for det tidligere Jugoslavia; markedsøkonomiske reformer og regionalt samarbeid (Det europeiske råd 1997), som igjen bygger på de såkalte Københavnkriteriene fra 1993²⁶. På grunnlag av disse søkes det, individuelt for hvert av landene, tilnærminger til europeiske standarder. *Thessaloniki-agendaen*²⁷ (Det europeiske råd 2003b) identifiserer måter og midler for å intensivere SAP på, bl.a. gjennom introduksjonen av European Partnerships (EP) for hvert av Balkan-landene. Et EP skal kunne identifisere prioriteringsfelt for handling der det trengs støtte til forsøk på å komme nærmere EU, og legger til rette en veiledning for finansiell assistanse til de ulike landene.

3.4.3 Stabiliserings- og assosiasjonsavtaler

Som et tillegg til SAP har EU satt opp kontraktsmessige forbindelser i form av *Stabilitets- og assosiasjonsavtaler*²⁸ (SAA) som tilbys de landene som i tilstrekkelig grad imøtekommer EUs betingelser. Hovedsakelig utgjør SAA den avsluttende delen av EUs SAP overfor regionen, og avtalene har blant annet en egen frihandelsavtale innebygget. I Kommisjonens *Communication on Conflict Prevention* fremheves det at SAA er et klart bevis på EU-politikkens muligheter til å bidra til å håndtere selve roten til konflikter

---

²⁶ Disse kravene er nedfelt i Artikkel 6 og 49 i EU-konstitusjonen.

²⁷ *The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans: Moving towards European Integration*. Konklusjonen ved General Affairs and External Relations Council, 16. juni 2003.

²⁸ Stabilitets- og assosiasjonsavtalene er en respons på konklusjonen som ble vedtatt ved General Affairs Council den 8 og 26 april, og 17 mai 1999.

(Kommissjonen 2001). EU har inngått SAA-avtale med Makedonia og Kroatia (begge i 2001), og forhandlinger er startet med Albania og Serbia og Montenegro (EU Press Release 2005c). Det er dessuten gitt klarsignal for å starte forhandlinger med Kosovo og Bosnia-Herzegovina.

3.5 Konfliktforebyggingens virkemidler

EUs konfliktforebygging består av et bredt sett med virkemidler: Fra diplomatiske forhandlinger, bistands-, finans- og handelspolitikk til utsending av politistyrker og tekniske hjelpemidler i et aktuelt kriseområde. EU har spilt en særlig viktig rolle for økonomisk rekonstruksjon, finansiell støtte og humanitær bistand og samtidig hindret nye konfliktutbrudd i bl.a. Bosnia-Herzegovina, Kosovo og Makedonia. Tre politi-/militæroperasjoner er iverksatt på Balkan siden 2003: European Union Police Mission (EUPM) og Althea i Bosnia-Herzegovina og Concordia i Makedonia. Siden 1991 har EU gjennom ulike finansieringsprogram bidratt med nærmere 14 milliarder Euro til landene på Balkan²⁹ (fra år 2000 gjennom CARDS-programmet³⁰). Innsatsen spres til både det regionale og det kommunale plan. I Serbia har Presevoregionen mottatt hjelp til ulike kommuner i form av reovering av skolebygninger, utbedring av vanntilførsel og sanitetssystem, samt nytt utstyr til og bedring av avfallsordninger (EU Conflict Prevention 2005). I Makedonia bidro EU med viktig innsats for å utarbeide en fredsavtale. Tiltak for økt tillit mellom de konfliktførende partene ble, etter signering av fredsavtalen, utarbeidet gjennom unionens særordning for økonomisk hjelp i krisetilfeller (Rapid Reaction Mechanism³¹). Fokuset har de senere årene beveget seg fra gjenreisning av infrastruktur og arbeid for forsoning mellom stridende parter, til utvikling av myndighetsstrukturer og lovgivning, samt gradvis tilnærming til europeiske normer og harmonisering med EUs *aquis communautaire* (EU Press Release 2005a).

---

²⁹ EUs finansielle støtte (Unionens og medlemslandenes sammenlagte støtte) fra 1991 til 2000 var på 9 milliarder Euro, for perioden 2000-2006 budsjettert til 4,65 milliarder Euro (Kommissjonen 1999: Annex 3; Kommissjonen 2000b:2).

³⁰ CARDS-programmet (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) er et finansielt apparat som EU opprettet i 2000 i forbindelse med stabiliserings- og assosiasjonsprosessen for Balkan, vedtatt gjennom Council Regulation 2666/2000.

³¹ Rapid Reaction Mechanism (RRM) er en finansiell ordning knyttet til konfliktforebygging som skal gjøre det mulig for Kommissjonen å benytte seg av fellesskapets fondsmidler i nødstilfeller (Det europeiske råd 2001).

Kapittel 4. Konfliktforebygging basert på egeninteresse

4.1 Innledning

Landene på Balkan grenser i dag til EU, og unionen påvirkes av den økonomiske og politiske situasjonen på Balkan. EUs politikk overfor regionen rører dermed ved sentrale deler av EUs utenrikspolitiske rolle. Spørsmålet som stilles her er om EU driver konfliktforebygging på Balkan på bakgrunn av egeninteresse. Det undersøkes nærmere om sikkerhetspolitiske, økonomiske og/eller maktpolitiske argumenter brukes for å begrunne politikken på Balkan. Kapittelet vurderer dermed følgende hypotese:

EU driver konfliktforebygging på Balkan fordi det gir EU:

- a) sikkerhetspolitisk gevinst*
- b) økonomisk gevinst*
- c) maktpolitisk gevinst*

For å kunne vurdere hypotesene undersøkes det i første omgang om EU begrunner sin konfliktforebygging med at den gir unionen sikkerhetspolitisk vinning. Det legges her vekt på argumenter som påpeker at Balkan-politikken forventes å gi stabilitet og økt sikkerhet for EU. Dernest undersøkes det om EUs argumentasjon inneholder økonomiske vurderinger av konfliktforebyggingen og om EU begrunner politikken med føringer om økonomisk gevinst. Til slutt undersøkes det om EU begrunner sin konfliktforebygging med argumenter om stormaktpolitisk vinning. Her vurderes det om argumentene fremhever at EUs rolle som internasjonal aktør kan bli styrket av politikken på Balkan.

4.2 Konfliktforebygging for økt sikkerhet

Mangelen på sikkerhetspolitisk stabilitet på Balkan har vært kilde til bekymring for landene i EU og for det internasjonale samfunnet forøvrig. Store deler av Balkan er påvirket av den sosiale ødeleggelsen som etterfulgte de voldelige krigene på 1990-tallet, og landene har vært rammet av kriminalisering, høy arbeidsledighet og bølger av etnisk vold (Blockmans 2004:293). Urolighetene medførte en bølge av flyktninger i Europa, og deler av sikkerhetsproblematikken ble ført ut av området og over i nye. Det dreier seg blant annet om organisert kriminalitet, menneskehandel, narkotikaomsetning, etnisk vold og politiske konflikter knyttet til regimeform. Blant annet kommer 90% av den heroinen

som omsettes i Europa i dag inn via Balkan (Institute of European Affairs 2005:1).

4.2.1 Sikkerhetsargument

Flere av EUs offisielle dokumenter uttrykker at ustabiliteten på Balkan er en kilde til bekymring. EUs sikkerhetsstrategi (*European Security Strategy*) fra 2003 definerer regional konflikt, organisert kriminalitet og 'problemstater' ('failed states') blant hovedtruslene mot den globale såvels som EUs egen sikkerhet (Solana 2003:8-9). Konklusjonen fra Det europeisk råds toppmøte i Thessaloniki (2003b) påpeker også at: "Organised crime and corruption are ... a source of grave concern to the EU." Det uttrykkes i flere sammenhenger at unionen har interesse av å stabilisere forholdene på Balkan. I et EU-dokument til FNs generalforsamling i juli 2000 (European Union Priorities 2000) heter det at "The EU is firmly committed to building a secure, prosperous and democratic Balkan region as an essential element of a Europe whole, free and at peace. Therefore the EU plays a leading role in the stabilization and development of the region". Denne uttalelsen kan ses i forlengelse av at utviklingen på Balkan anses for å spille en viktig rolle for stabiliteten i resten av Europa: "The Western Balkans remain vital for the stability and security of Europe" (Det europeiske råd 2002).

Også andre forhold som EU påpeker i sine dokumenter signaliserer at konfliktforebyggingspolitikken imøtekommer EUs sikkerhetspolitiske interesser. I forbindelse med opprettelsen av CARDS-programmet, har EU uttrykt at "A key external relations' priority for the EU is to promote stability and peace in the Western Balkans, not only on humanitarian grounds but also because the region's conflicts are at odds with the wider objective of security and prosperity across the continent of Europe" (About CARDS 2000). Her understrekes det at konfliktforebygging er viktig for EU, ikke bare av humane hensyn, men også fordi det er en del av EUs mål om å skape sikkerhet i Europa. Smith (2004) hevder at EU-landene allerede tidlig på 1990-tallet fryktet faren for bl.a. masseimmigrasjon fra Balkan. Migrasjon har derfor blitt 'securitized', dvs. definert som et sikkerhetsspørsmål (ibid.), fordi det er, slik Kommisjonen beskriver det, en "direct threat to peace, security and stability" (Kommisjonen 1995:9). EU betegner dermed sikkerhetssituasjonen på Balkan som en utfordring for den indre sosiopolitiske stabiliteten

i EU. Unionens fokus på sikkerhet har blitt kritisert, blant annet i Bosnia-Herzegovina, hvor statsansatte har uttrykt at ressurser som EU har satt av til kampen mot organisert kriminalitet, heller kunne vært brukt på utviklingsprosjekter, og at "the EU has been focusing too much on political and security issues" (Juncos 2004:19).

At sikkerhet i Europa har stor betydning for EU kommer fram gjennom prioriteringen av egne nærområder. EU driver konfliktforebygging flere steder i verden, men understreker at nærområdene får spesiell prioritet innenfor dette feltet. Solana har uttrykt at landene "close to the EU's own borders, will remain a high priority" (Solana 2000b). Også i sin sikkerhetsstrategi understreker EU at Balkan er et prioritert område for handling (Solana 2003). Dette signaliserer at fordi Balkan grenser til EU, utgjør området en større sikkerhetstrussel for unionen enn områder lenger unna. Som et ledd i denne argumentasjonen kan man hevde at EU hjelper sine egne innbyggere ved å hjelpe mennesker i områdene rundt. EU kan for eksempel være drevet av sosialpolitiske hensyn, som for eksempel at livskvaliteten hos EU-innbyggerne øker når forholdene i nærområdene er stabile.

Det kan imidlertid bemerkes at der EU refererer til fred, sikkerhet og stabilitet ser det i mange tilfeller ut til å omhandle Europa som et hele og ikke kun medlemslandene i EU. Allerede i 1997 uttrykker EU i sitt *Regional Approach* at unionens primære mål for hele Europa er å: "create an area of political stability and economic prosperity" (Kommisjonen 1999:1). Dette kan gi grunn til å hevde at EUs interesse knyttet til sikkerhet ikke handler om beskyttelse av bare eget territorium og egne inbyggere, men også av befolkningen i områdene omkring. Ved å inkludere Balkan i dette sikkerhetsperspektivet, understreker EU dermed at landene på Balkan er en del av samme fellesskap, og selv om disse landene ennå ikke er medlemmer av unionen trenger de de samme sikkerhetsgarantiene som andre land i Europa. Denne inkluderingen belyses ytterligere ved å se på hva som ville være en alternativ respons til en potensiell sikkerhetstrussel: EU kunne velge å ekskludere landene på Balkan fra sitt eget sikkerhetsperspektiv. Ved for eksempel å opprette restriksjoner på immigrasjon, kunne EU signalisere at Balkan ikke hørte inn under noe europeisk

sikkerhetsområde. Utover det faktum at visum til EU i dag er kostbart for innbyggere på Balkan, er det ikke opprettet noen slike restriksjoner. Det er derimot lagt vekt på en harmonisering av visumpolitikken på Balkan gjennom et regionalt samarbeid med EU, for felles bekjempelse av illegal migrasjon og menneskehandel (Visa and readmission standards 2004).

Dette berører også et aspekt ved sikkerhetsbegrepet som ble behandlet under kapittel 2³²: er fred og sikkerhet et universelt gode eller er det bare forbeholdt noen? Å understreke at økt sikkerhet er et sentralt mål for unionen, står ikke i motsetning til et ønske om at også andre kan få del i godet. Det at EU uttrykker et mål om fred for Europa som et hele, kan signalisere at EU anser fred som en universell rettighet, og ikke bare betrakter økt sikkerhet å gjelde for unionen alene. Dette svekker imidlertid ikke hypotesen om at EU driver konfliktforebygging fordi det gir unionen selv sikkerhetspolitisk gevinst, men det signaliserer at EU med denne politikken inkluderer andre i sine sikkerhetspolitiske hensyn. Det kan i tillegg hevdes at selv om EU begrunner konfliktforebyggingen med økt sikkerhet for Europa som et hele, blir interessen av å beskytte eget territorium like fullt sikret gjennom denne politikken.

4.3 Økonomiske interesser

4.3.1 Økonomiske relasjoner mellom EU og Balkan

Denne studien stiller videre spørsmålet om EU begrunner konfliktforebyggingen på Balkan med forventet økonomisk gevinst. Slik situasjonen er i dag, preges relasjonen mellom EU og Balkan av at den økonomiske flyten går én vei: fra EU til Balkan. Det er ingen tvil om at konfliktene på Balkan har bidratt til økonomisk nedgang i landene (Vucadinovic 2000:3). Landene har dermed gjort seg mindre attraktive for utenlandske investeringer, som ser stabilitet som en av de viktigste betingelsene for sitt engasjement. EU betrakter også sikkerhetsmessige og økonomiske forhold å stå i nær sammenheng med hverandre. Sikkerhetsmessig stabilitet er viktig for å skape økonomisk vekst på Balkan, men for å skape fred og stabilitet må det også iverksettes tiltak for økonomisk vekst:

---

³² Se punkt 2.5.2.2

“investment and economic prosperity are essential for the long-term stability in the region” (Joint Conclusions 2003:3). Både politikken, og begrunnelsen for denne, tyder på at EU anser handel som en vei å gå for å forebygge konflikter. I sin *Communication on Conflict Prevention* uttrykker Kommisjonen at handel underbygger en langtidsrettet stabilisering av Balkan-området (Kommisjonen 2001). Som et ledd i denne politikken har EU gitt landene såkalte selvstendige handelskonsesjoner (*autonomous trade concessions*), hvormed landene kan eksportere varer til EU med over 85% som tollfrie varer.

4.3.2 Økonomisk argumentasjon

Kan det være indikasjoner på at EU ønsker å øke sine investeringer i regionen når økonomien evt. har bedret seg, og at dette er en drivkraft for konfliktforebyggingen? Kommisjonen konstaterer i et dokument fra 1999 at den skal følge med på den makro-økonomiske utviklingen i disse landene, og fortsette å utvikle den økonomiske dialogen som er etablert (Kommisjonen 1999:3). EU legger i samme dokument særlig vekt på å skape det rette klimaet for private investeringer. Året etter legger Kommisjonen frem et forslag til Det europeiske råd i Lisboa om at EU, ”given the importance of trade liberalisation”, burde vurdere å etablere asymmetrisk handelsliberalisering så snart som mulig. Siden økonomiske investeringer er avhengig av sikkerhetsmessig stabilitet, kan det formodes at økonomiske aktører i EU-landene, med interesser i å etablere seg på Balkan, ser utsiktene til investeringer som en god grunn for å drive konfliktforebygging i området.

Den bistand EU yter overfor landene på Balkan er betydelig³³, og dermed er store beløp som EU kunne brukt på egne innbyggere satt av til utvikling og vekst på Balkan. Det kan imidlertid hevdes at EU har egen interesse av at landene på Balkan får et høyere velstandsnivå. Utvidelsen mot øst i 2004 ble omtalt som et bidrag til ”economic growth and create jobs in both old and new member states” (Enlargement 2004). Etersom SAP-prosessen har et endelig mål om medlemskap i unionen, er det grunn til å anse denne argumentasjonen som gyldig også for EU-politikken på Balkan. EU-støtten bidrar til å skape vekstmuligheter for industri og næringsliv. Dette gir igjen flere arbeidsplasser, og

---

³³ Se punkt 3.5

flere mennesker får et alternativ i eget hjemland. Sjansen er mindre for at mennesker fra Balkan velger å søke lykken gjennom å emigrere til EU, og slik blir risikoen mindre for at mennesker med økonomiske problemer tar disse med seg over grensen til EU. Ro og stabilitet på Balkan skaper økonomiske forhold som kommer unionen selv tilgode.

Det er viktig å bemerke at det å begrunne konfliktforebyggingen på Balkan med økonomisk egeninteresse, kan styrke EUs kredibilitet i forhold til sitt konfliktforebyggingsarbeid. Slik argumentasjon kan fungere som en sannhetsgaranti – et bevis på at unionens forpliktelser og innsats på Balkan ikke vilkårlig vil trekkes tilbake, fordi EU selv har interesse av å drive konfliktforebyggingsarbeidet. Det er også hevdet at hvis EU ikke stiller opp med nødvendige midler for gjenoppbygging av Balkan, så vil kondisjonaliteten som knyttes til medlemskap fremstille EU som en aktør med dobbeltmoral og i lengden gi motsatt effekt (McTaggart 2005).

Hva diskusjonen kan si oss til nå er at det er visse indikasjoner på at stabiliseringsarbeidet på Balkan gir økonomisk vekst i området, og at dette muligens kan komme EU tilgode i et langsiktig perspektiv. Datamaterialet gir imidlertid ingen funn knyttet til argumentet om at konfliktforebyggingen på Balkan forventes å gi økonomiske fordeler for EU. Det foreligger heller ingen vurderinger som er offentliggjort i forhold til størrelsen på den fremtidige gevinsten versus de nåværende kostnadene relatert til gjenreisningsarbeidet. Så langt kan det altså ikke konstateres at EU begrunner sin konfliktforebygging med økonomisk gevinst.

Når det kommer til økonomi, nevnes altså ikke stabilisering av Balkan som noen spesifikk fordel for EU på det økonomiske området. Hva som dominerer er snarere referanser til behovet for økonomisk utvikling på Balkan og regionen som helhet. I den årlige rapporten for SAP på Balkan i 2003 uttrykker for eksempel Kommisjonen at "the scope for boosting exports from the region (and thereby economic growth) . . . was the main intention behind the introduction of the trade measures in 2000" (Kommisjonen 2004:29). En mulig forklaring på dette er det økonomisk-politiske forholdet mellom EU og Balkan: så langt

knyttes det store utgifter til relasjonen med Balkan, og konfliktforebyggingen er slik sett mer et bistandsprosjekt enn det er et handelsprosjekt. For Kosovo har Kommisjonen uttalt at uten investeringer vil landet fortsette å være avhengig av bistand (EU Press Release 2005b:3). Det er rimelig å tro at siden innlemmelsen av Balkan-land i unionen er et fremtidig fenomen, blir det økonomiske aspektet interessant for EU først når innlemmelsen er nært forestående. Da er ikke Balkan lenger netto bidragsmottaker, men skal i egen kraft bidra med vekst i europeisk økonomi.

4.3.3 Nytte- /kostnadsvurdering

Solana og Kommisjonen hevder at det kan knyttes kostnader både til hjelpen som EU bidrar med og til de lidelsene som konflikter forårsaker:

”Conflict bears a human cost in suffering and undermines economic development. It also affects EU interests by creating instability, by reducing trade and putting investments at risk, by imposing a heavy financial burden in reconstruction and ultimately by threatening the security of its citizens. The final costs of preventing conflict are small compared to the cost of addressing its consequences” (Solana og Kommisjonen 2000).

I utsagnet over benyttes uttrykk som ”financial burden in reconstruction” og ”financial cost of preventing conflicts”, og inneholder en vurdering og sammenligning av kostnader. Uttalelsen kjennetegnes av en typisk nytte-kostnadsvurdering en aktør foretar når egeninteressen driver en politisk handling. Hvis EU handler på bakgrunn av egeninteresse, så vil det som gir gevinst ha høy prioritet, og spørsmålet om hvilke kostnader en type politikk medfører har betydning. I sin *Communication on the precautionary principle* fra februar 2000 nedlegger Kommisjonen et prinsipp om at politiske beslutningsprosesser som har å gjøre med humanitære ødeleggelser må være ”based on an examination of the potential benefits and costs of action or lack of action (including, where appropriate and feasible, an economic cost/benefit analysis)” (Kommisjonen 2000:4,19). I forbindelse med innlemmelsen av de sentral- og øst-europeiske landene i EU i 2004, var en presentasjon av fordeler og ulemper med utvidelsen en del av EUs offentliggjøring av den politiske beslutningsprosessen. Dette var imidlertid en vurdering som ble gjort mange år *etter* at beslutningen om å utvide var

fattet. Det er ikke usannsynlig at EU foretar en vurdering av hva det vil koste å bidra til gjenreisning av landene i forhold til hva det gir tilbake av økonomisk gevinst. På samme måte som med utvidelsesprosessen er imidlertid dette ei heller å finne i EUs offentlige dokumenter eller uttalelser om gjenreisningsarbeidet på Balkan.

Utsagnet til Solana og Kommisjonen overfor, regnes dermed ikke som godt nok grunnlag for å hevde at EU driver konflikforebyggingen ut ifra økonomiske egeninteresser. Selv om kostnadene ved politikken nevnes, kommer det samtidig fram at verdien av enkeltmennesket settes høyere. Uttalelsen kan derfor snarere tas til inntekt for at EU har en forpliktelse til å handle humant fremfor å handle egennyttig. I forlengelsen av dette kan det likevel hevdes at disse to hensynene kan kombineres gjennom politisk handling. Rummel (1996:10-15) hevder at EU driver konflikforebygging på Balkan like mye fordi det knyttes store kostnader til det å *ikke* skulle forhindre konflikter. Å ignorere menneskelig lidelse vil medføre en *moralsk* kostnad som videre vil svekke EUs politiske legitimitet. EUs legitimitet vil ikke bli svekket uten at også unionens anseelse og status som internasjonal aktør svekkes, og det er sannsynlig å anta at det er i EUs interesse å forhindre at dette skjer. Dette poenget videreutvikles i avsnittet som følger.

4.4 EUs status som internasjonal aktør

4.4.1 Maktpolitiske vurderinger

Det kan altså hevdes at EU ser på sikkerhetssituasjonen på Balkan som noe mer enn en trussel mot unionens interne sikkerhet. Med de dårlige erfaringene fra EUs konflikforebygging tidlig på 1990-tallet, kan man hevde at EU ble ansett som en internasjonal aktør med manglende styrke og handlekraft og uten evne til å ta hånd om konflikter i egne nærområder (Blockmans 2004:294; Micovic 2004:22; Petiteville 2003:127). Håndtering av konfliktene på Balkan kan dermed ha utviklet seg til å handle om mer enn sikkerhet, da også om EUs status som internasjonal aktør. Balkan-politikken har fungert som ett av EUs utenrikspolitiske utstillingsvinduer, og det finnes argumenter som tyder på at EU nettopp har bekymret seg for fremdriften i det arbeidet som utrettes på Balkan. I en kommisjonsrapport fra 2000 uttrykkes det at: "Organised crime directly

threatens the EU's broader objectives and ongoing efforts to institute the rule of law and a viable, sustainable, economic and social order in the Balkans (Kommissjonen 2000:5).” En slik uttalelse henspeiler mer på at kriminalitet er et hinder for EUs arbeid på Balkan, enn på faren for spredning av kriminaliteten. Videre i teksten understreker Kommissjonen hvordan trafikk av både mennesker, narkotika og våpen er med på å bryte ned den strukturen som er under oppbygging på Balkan. Det er ikke umulig å tenke seg at EUs begrunnelse bunnar i selve omtanken for en befolkning som lider av at samfunnsinnretninger som er under oppbygging brytes ned. Men argumentasjonen over understreker spesielt at fremdriften i og kvaliteten på egne prosjekter i området står i fare, og at vellykkethet i politiske prosjekter kan knyttes til et ønske om anerkjennelse og godt renommé for EU som internasjonal aktør.

En uttalelse fra Solana (2000a) i mars 2000 støtter oppunder argumentet om at Balkanpolitikken har betydning for EU som utenrikspolitisk aktør: ”the future of our CFSP depends on success in the Balkans”. Her knyttes EUs konfliktforebygging på Balkan klart opp mot unionens utenrikspolitikk generelt. Hvis EU mislykkes i dette arbeidet, så påvirker det den felles utenrikspolitikken internasjonale anseelse og status. I samarbeid med Kommissjonen uttrykker Solana, i et annet dokument samme år, at ”preventing violent conflict constitutes one of its most important external policy challenges” (Solana 2000b).

Arbeidet med å få til en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk i EU har vært preget av store utfordringer, særlig når det gjelder medlemslandenes evne til å samles om et felles standpunkt. EUs mangel på utenrikspolitisk handlekraft på Balkan kan settes i sammenheng med denne utfordringen, og Clément (1997:3-4) hevder at konfliktforebyggingen på Balkan har satt EUs utenrikspolitikk på prøve. Medlemslandenes evne til å skape politisk enighet er, slik Clément ser det, avgjørende for suksess i konfliktforebyggingspolitikken: ”Political will is the essential element, and lack of it, rather than a lack of means or a predetermined strategy, is more often the explanation for failure to prevent conflicts” (ibid.).

Vucadinovic (2000:2) støtter dette argumentet, og påpeker at konfliktene på Balkan på 1990-tallet overrumplet unionen, og at utenrikspolitikken var for lite enhetlig til å kunne bidra med å hindre de voldelige konfliktene:

“Unprepared for such action, the EC, later the EU, strayed in its efforts to find a solution, which enabled the internal conflict to turn into a full-scale war in the centre of the European continent. Unsuspectedness of such a development, as well as different political interests and traditions of relations, instead of a unique European policy, resulted in various approaches and attempts to restore security in this area”

Ginsberg (2001:85) går enda lenger ved å hevde at den mislykkede håndteringen av Balkan-konfliktene på 1990-tallet hadde en negativ påvirkning på EUs internasjonale anseelse og troverdighet.

Å antyde at EU bruker konfliktforebygging på Balkan som et middel til å styrke sin rolle som internasjonal aktør, er en påstand som ikke er lett å bevise, men heller ikke å motbevise. Antakelsen om at en aktør handler på bakgrunn av maktpolitiske interesser, er den mest klassiske antakelsen innen studiet av internasjonal politikk - uttrykt gjennom realismen. Det finnes imidlertid ikke uttalelser i det utvalgte dokumentmaterialet som antyder klart at EU har dette som mål. Det er heller ikke forventet at en aktør som EU velger å bruke denne argumentasjonen i offentlige dokumenter, selv om det skulle være slik at unionen bruker sin rolle på Balkan til å styrke sin utenrikspolitiske innflytelse. Dette har å gjøre med at EU trenger å fremstå som en troverdig aktør i Balkan-spørsmålet, og at ønsket om økt anerkjennelse ikke regnes som en akseptert begrunnelse for politikken på Balkan. Denne påstanden baserer seg på argumentet om at det i en rettferdiggjøringsprosess, som for eksempel debatten om hva EU bør gjøre, og ikke gjøre, i forhold til Øst-Europa, ikke er legitimt for EU å argumentere for egne, nasjonale interesser (Matlary 2004:145). Et argument om maktpolitisk styrke vil dessuten kunne formidle overfor landene på Balkan at konfliktforebyggingens betydning for EU først og fremst er knyttet til unionens egen storhet eller anseelse. Det fremkommer imidlertid, som vist overfor, EU-uttalelser som henspeiler på høye ambisjoner i forhold til suksess på Balkan. Formuleringer i en kommisjonsrapport viser dessuten at EUs anerkjennelse som

internasjonal aktør *har* betydning: ”The European Union needs to be in a position to react rapidly and effectively to developments in the Western Balkans in order to be *considered a serious interlocutor in the region as well as in the International Community at large*” (Kommissjonen 2000:5, min utheving). Det er i den forbindelse også naturlig å betrakte EUs utvikling av en egen sikkerhets- og forsvarspolitik (ESDP) som et middel til å kunne sette styrke bak sine politiske mål (dette kommer særlig fram gjennom de såkalte *Petersberg tasks*). Som Solana sier i en tale i 2000: ”our credibility in being able to offer a comprehensive response depends on our ability developing a military crisis management capacity at a European level” (Solana 2000a).

4.4.2 Regional innflytelse

Påstanden om maktpolitiske interesser kan nyanseres ved å hevde at konfliktforebygging på Balkan drives på grunn av ønsket om økt *regional* innflytelse. EUs bruk av kondisjonalitet i konfliktforebyggingspolitikken kan fungere som et eksempel på ønsket om regional innflytelse. Selv om utviklingen på Balkan først og fremst avhenger av de nasjonale myndighetenes evne og innsats, vil EU, gjennom betingelsene for politiske standarder, kunne sette sitt preg på den utvikling som tar form på Balkan. Selv om det er andre internasjonale aktører involvert i konfliktforebyggingen på Balkan har EU en særegen rolle i dette arbeidet. Unionen har opprettet strategier individuelt for hvert av landene (*Country Strategy Papers*), og samtidig opprettet en strategi for Balkan som helhet. EU kan dermed angi standarder for veldig mange områder innenfor samfunnslivet på Balkan. Dette gir EU kontroll og innflytelse over området på en måte som ingen annen internasjonal aktør har.

Et motargument til denne påstanden er at EUs betingelser er legitime fordi de handler om universaliserbare prinsipper: demokratisk utvikling, styrking av lovgivende instanser og fremming av respekten for menneskerettigheter. Dermed kan det ikke sies at betingelsene kun er der for å styrke EUs regionale innflytelse, men snarere er et verktøy i arbeidet med å fremme universelle prinsipper om demokrati og menneskerettigheter. Sett slik fremstår EUs kondisjonalitet snarere som en del av EUs arbeid for å sikre respekten for universelle rettigheter, og styrker hypotesen om at *moralske* hensyn driver EUs

konfliktforebyggingspolitikk. Dette poenget studeres nærmere og utvikles videre i neste kapittel.

Det kan hevdes at ettersom tilbud om fremtidig medlemskap har fått en sentral plass i EUs konfliktforebyggingspolitikk overfor Balkan er dette en kilde til viktig innflytelse for unionen (Smith 2003:169). Muligheten for å tilby integrasjon i EU er en del av innholdet i EUs 'toolbox' i arbeidet med å forebygge konflikter, og gjør unionen til en unik og mektig internasjonal aktør (ibid.). Tilbudet om medlemskap gir også EU ekstra legitimitet i det at konfliktforebyggingen ikke bare handler om å forhindre konflikter, men også innebærer et langsiktig perspektiv om økonomisk, politisk og sosial utvikling i de landene det gjelder.

Bretherton og Vogler (1999:5) argumenterer for at EUs tilstedeværelse på den internasjonale arena gir unionen evne til å influere og forme andre aktørers persepsjoner og forventninger. I den grad EU definerer standarder for politisk og administrativ organisering knyttet til tilbudet om fremtidig medlemskap for landene på Balkan, kan det hevdes at unionen har en betydelig påvirkning på samfunnsutviklingen i området. EU uttrykker selv at tilbudet om medlemskap er "a powerful force for change" (Kommisjonen 2000:1). Betingelsen er at unionsmedlemskap er et ønske, også for landene på Balkan, og dette ble bekreftet under Det europeiske råds toppmøte i Zagreb i november 2000.

Kempe og van Meurs (2001:11) hevder at løftet om medlemskap gjør at landene vil tilstrebe å etterkomme kondisjonalitet fordi medlemskap i EU nettopp er ønsket så sterkt hos disse landene. Jo klarere EU uttrykker at medlemskap er mulig for landene på Balkan, desto større sjanser har EU for å øve innflytelse på regionen. Det viste seg blant annet at reaksjonene var sterke på Balkan da EU i en periode høsten 2005 måtte vike i spørsmålet om utsiktene for medlemskap i overskuelig framtid, og førte blant annet til at den bosnisk-serbiske regjeringen og parlamentet nektet å støtte opp om EU-forslaget til en politireform i Bosnia-Herzegovina (Radio Free Europe 2005). I forlengelsen av dette hevder Kempe og van Meurs (2001:23) at innlemmelsen av landene sør-øst for EU ikke

kan betraktes uavhengig av geopolitiske og sikkerhetsmessige interesser. Forfatterne påpeker eksempelvis at Helsinkierklæringen fra 1999, inneholder flere elementer utover EUs standardmessige aquis, fordi den var preget av Kosovo-krigen, og av unionens sikkerhetsmessige interesser.

Argumentet om at EU ønsker innflytelse over regionen kan støttes ytterligere gjennom å se på hvordan EU omtaler konfliktforebyggingen på Balkan. EU-Kommisjonen signaliserer tydelig at EUs egne standarder står sentralt i utviklingen av området, og at politiske mål følges tett opp av EUs egne enheter. I en rapport om SAPs utvikling på Balkan fra mars 2004 heter det – i dette tilfellet om Bosnia – at ”the EU will deploy all means at its disposal to support BiH reform, ranging from technical and financial support *to meet acquis standards*, guidance from *the EU Special Representative* and actions under *the European Security and Defence Policy (ESDP)* to ensure a stable environment in which reform can proceed.” (Kommisjonen 2004:35, min utheving). EUs bruk av egne standarder i konfliktforebyggingsarbeidet kan imidlertid også ses på som et ønske om å skape politisk samordning og forenklet kommunikasjon. Som Kommisjonen (2003:5) selv uttrykker det kan landene ”share good practice with other European countries”.

Det er videre interessant at EU ser med misnøye på at lokale politikere har en egen politisk agenda som ofte står i sterk motsetning til EUs siktemål for regionen (Kommisjonen 2000:5). I en kommisjonsrapport fra 2004 heter det at ”The political climate has not allowed for sound reform implementation”, og antyder dermed at hinder for utvikling gjerne ligger hos lokale og nasjonale politikere selv (Kommisjonen 2004:34). Det uttrykkes i tillegg at mangelfullt informasjonsarbeid om EUs Balkanpolitikk gjør at få mennesker i regionen kjenner til EUs innsats. Dette medfører at EU ikke høster den anerkjennelse unionen kunne fått dersom befolkningen var bedre informert om det arbeidet som ble utført for å skape stabilitet i området. Når det bekymrer EU at det råder mangelfull anerkjennelse av konfliktforebyggingsarbeidet, og at lokalpolitikken tenderer til å være i uoverensstemmelse med unionens egen Balkanstrategi, gir det støtte til antakelsen om at EU ønsker å sette sitt preg på regionen og dens

utvikling.

4.4.3 Europeanization

Spørsmålet om å øve innflytelse over periferien kan også handle om å utvide det særegne europeiske til nye områder. I faglitteraturen beskrives dette gjerne som 'europeisering' (eng. *europeanization*). Olsen (2002) hevder at europeisering kan forstås på flere måter, men at det gjerne handler om overføring av EU-regler, prosedyrer og paradigmer til områder utenfor EU. Som vi har sett knyttes EUs strategi for langsiktig gjenoppbygging av Balkan til betingelser om demokratisk, økonomisk og institusjonell strukturering etter EU-mønster. Slik politisk kondisjonalitet kan bidra til å spre europeiske verdier til nye områder. Som EU selv sier det, så vil unionens støtte til Balkan knyttes opp mot et institusjonelt, lovgivende, økonomisk og sosialt rammeverk – underlagt de verdier og modeller som EU selv retter seg etter (Det europeiske råd 2000). Det kan være grunn til å anta at EU er tjent med at områder som tidligere har vært adskilt fra unionen både ideologisk og handelspolitisk, overtar slike standarder. Med dette forenkles samordning på områder som handel og økonomi, men skaper samtidig økt sikkerhet: mennesker som deler samme politiske og strukturelle standarder har mer til felles, og vil ha mindre sjanse for å komme i konflikt med hverandre. I forhold til EU-integrasjon i Sør-øst-Europa hevder Godzimirski (2003:195) at "ved å oppfylle inngangskravene ville landene i regionen kunne slutte seg til et sikkerhetspolitisk fellesskap basert på ideen om at den beste måten å forebygge konflikt og krig på, er å basere sine relasjoner på et felles sett med liberale og demokratiske normer og verdier".

4.5 Oppsummering

Drøftingen så langt har vist at EUs offentlige uttalelser gir flere referanser til unionens egeninteresser, men at det er noen forskjeller i forhold til sikkerhetsmessige, økonomiske og maktpolitiske vurderinger. Når det gjelder EUs sikkerhetspolitiske interesse, så viser EUs argumentasjon at forholdene på Balkan kan oppfattes som en trussel mot unionens indre sikkerhet, og at stabilitet må gjenreises for at EU selv kan være trygg. EUs begrunnelser er imidlertid også klart preget av hensynet til Balkans egen sikkerhet, og av hensynet til sikkerhet for Europa som et hele.

I forhold til økonomiske interesser uttrykker EU at fred og stabilitet på Balkan bare kan oppnås tett oppfulgt av økonomisk gjenreisning. EUs argumentasjon inneholder imidlertid først og fremst et ønske om økonomisk vekst på Balkan, og indikerer ikke at EU driver konfliktforebygging ut ifra økonomiske interesser.

Det er derimot funnet argumenter som signaliserer at EUs internasjonale rolle og utenrikspolitiske styrke er av interesse for EU, og at konfliktforebyggingsarbeidet på Balkan ivaretar dette. Utviklingen av FUSP har støtt på store utfordringer når det gjelder effektivitet og politisk enighet. EU-dokumentene har gitt et klart inntrykk av at EUs rolle på Balkan anses som en mulighet til å vise ny styrke i denne sammenheng.

I vurderingen av hypotesens gyldighet, har altså EUs offisielle uttalelser vist at EUs egeninteresser kan bidra til å forklare konfliktforebyggingspolitikken når det kommer til sikkerhetspolitikk og maktpolitiske hensyn. Hypotese 1 a) og 1 c) er dermed styrket, mens 1 b) ikke kan sies å ha noen god forklaringskraft. Analysen har også vist at samtidig som konfliktforebyggingspolitikken kan ivareta EUs egeninteresser, så er EUs utvetydige mål å skape fred og stabilitet på Balkan. EUs pådriverrolle for felles økonomiske, institusjonelle og demokratiske standarder, imøtegår dermed ikke bare EUs egeninteresser, men fungerer som et middel til å skape økt effektivitet og et mer samkjørt Europa. Det kan dermed se ut som om egeninteresse alene ikke gir en tilstrekkelig forklaring på konfliktforebyggingspolitikken, og at det er nødvendig å trekke inn andre faktorer. Diskusjonen overfor har vist at EUs konfliktforebyggingspolitikk blant annet ivaretar moralske hensyn, og dette studeres nærmere i kapittelet som følger.

Kapittel 5. Konfliktforebygging basert på universelle rettigheter

5.1 Innledning

Analysen så langt har vist at EUs begrunnelser for konfliktforebyggingen på Balkan har visse referanser til EUs egeninteresse, men at denne alene ikke kan være det som ligger til grunn for konfliktforebyggingen i området. Spørsmålet en så kan stille er om EUs politikk, fremfor å springe ut av egeninteresse, heller bygger på en fellesinteresse³⁴: Ivaretar konfliktforebyggingen rettigheter som er universelle, og forklarer det hvorfor EU driver dette arbeidet på Balkan? Dette kapittelet vurderer om EU legger til grunn for sin politikk at universelle rettigheter bør sikres økt respekt, på Balkan som andre steder i verden, og hypotesen som vurderes er:

2) EU driver konfliktforebygging på Balkan fordi det er et ledd i unionens arbeid for å sikre respekten for universelle rettigheter.

For å vurdere hypotesen undersøkes det om EU begrunner konfliktforebyggingen med moralske argument, dvs. om argumentene inneholder referanser til respekten for universelle rettigheter som demokratisk utvikling, menneskerettigheter og styrking av rettsregler³⁵. Med utgangspunkt i at stabiliserings- og gjenreisningsarbeid *per se* er rettet mot bedring av enkeltmenneskers levevilkår, er det imidlertid grunn til å tro at slike argumenter forekommer når EU begrunner sin konfliktforebyggende politikk. Hva dette kapittelet dermed vil undersøke, er om slike argumenter er så dominerende i EUs uttalelser at de ser ut til å være hovedårsaken til unionens politikk. Kapittelet starter med å vurdere hvilken plass universelle rettigheter har i EUs utenrikspolitikk generelt, og konfliktforebyggingspolitikk spesielt, før det tar for seg EUs argumentasjon og diskuterer hvorvidt den gir begrunnelser som inneholder referanser til universelle rettigheter.

---

³⁴ Jfr. punktene 2.5.2.2 og 4.2.1.

³⁵ Menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper behandles her som tre fremtredende prinsipper som kan hevdes å ha universal gyldighet (se for eksempel Donnelly (1989), Shue (1996)). Disse prinsippene henger meget ofte sammen (Fries 2004:237), særlig i EUs uttalelser og erklæringer, mens for eksempel Smith (2003:97) hevder at prinsippene i utgangspunktet er veldig ulike, med argumenter om at ikke alle demokratier respekterer menneskerettighetene. Prinsippenes universaliserbarhet kan også kritiseres (se for eksempel Franck 2000:17-19), men fordi det havner utenfor analysens problemstilling, tas dette ikke opp her.

5.2 Universelle rettigheter i EUs utenrikspolitikk

Konfliktene på Balkan har hatt stor innvirkning på både mennesker og samfunn gjennom betydelige brudd på menneskerettigheter, demokratiske prinsipper og rettsregler. Menneskers rett til et liv i fred, frihet og demokrati kan betraktes som universelle, allmengyldige prinsipper, og er sentrale byggestener i FNs menneskerettighetskonvensjoner av 1966³⁶. Som diskusjonen vil vise har EU selv et politisk fundament i slike universelle prinsipper, og en rekke referanser i EUs offisielle uttalelser indikerer at denne forankringen uttrykkes i unionens utenrikspolitikk.

EU-konstitusjonen (Artikkel 2) uttrykker klart at EU har et fundament i universelle prinsipper som menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper: “The union is founded on the values of respect for human dignity, liberty, democracy, equality, the rule of law, and respect for human rights” (EU Constitution 2005). Om EUs utenrikspolitiske mål generelt sies det at “The Union’s aim is to promote peace, its values, and the well-being of its people” (Artikkel 3). Når det gjelder menneskerettigheter spesielt, anerkjente EU disse prinsippene i sine eksterne relasjoner gjennom *Deklarasjonen for menneskerettigheter* fra 1991 (Det europeiske råd 1991), og respekten for menneskerettigheter har siden blitt en hjørnestein i EUs utenrikspolitikk (Fries 2004:237; Matlary 2004:143; Menéndez 2004:239). Deklarasjonen inneholder en resolusjon om at en menneskerettighetsklausul skulle inkluderes i alle avtaler mellom EU og tredjeland. I desember 2000 vedtok EU et Charter for fundamentale rettigheter. EUs kanskje største initiativ på feltet var allikevel innføringen av European Initiative for Democracy and Human Rights (EIDHR) i 1994. Konfliktforebygging er her gitt en viktig rolle, og i de senere årene har programmet bidratt med midler til en rekke prosjekter, noen i direkte konfliktsituasjoner, andre som styrking av utdanning og kapasiteten i det sivile samfunn (Fries 2004:248). Solana uttrykker at EU har en forpliktelse til å fremme respekten for universelle rettigheter: “We are committed to the principles of liberty, democracy, respect

---

³⁶ I 1966 ble de to internasjonale konvensjonene Den internasjonale konvensjonen for sivile og politiske rettigheter (ICCPR) og Den internasjonale konvensjonen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ICESCR) vedtatt av FNs generalforsamling.

for universal and indivisible human rights, fundamental freedoms and the rule of law” (Solana: 2002a).

5.3 EUs argumentasjon

Allerede under den tidlige tilnærmingen til det konfliktrammede Balkan, *Regional Approach*, har EU understreket politikkenes forankring i universelle prinsipper: ”The cornerstones of the approach were the promotion and maintenance of democracy, the rule of law, and respect for human and minority rights” (Kommissjonen 1999:1). I sitt *Program for the Prevention of Violent Conflicts* understreker EU at unionens konfliktforebygging er basert på ”democratic values and respect for human rights, justice and solidarity, economic prosperity and sustainable development” (Det europeiske råd 2001:1), og Patten (2001a) knytter fremming av universelle prinsipper direkte opp mot konfliktforebyggingspolitikken: “The link between conflict prevention and the promotion of human rights and democracy is abundantly clear”.

Det juridiske grunnlaget for EU-politikk som støtter utvikling av demokrati, menneskerettigheter og rettsregler er Det europeiske råds reguleringer nr. 975 og 976 av 1999 (Det europeiske råd 1999b, c), og begge dekker eksplisitt konfliktforebyggingstiltak³⁷. Disse reguleringene uttrykker at konfliktforebyggende tiltak er et middel til å sikre økt respekt for menneskerettigheter: ” [they are] support for measures to promote respect for human rights and democratisation by preventing conflict and dealing with its consequences”(ibid).

Det kan skape grunnlag for forvirring at fremming av menneskerettigheter og konfliktforebygging i EUs dokumenter omtales som to politiske mål med gjensidig påvirkning³⁸. Mens det i Deklarasjonen for menneskerettigheter heter at *fremming av respekten for menneskerettigheter bidrar til å forhindre konflikter* (Det europeiske råd 1991), uttrykker reguleringene fra 1999, som vist over, at det er konfliktforebygging som bidrar til økt bevaring av menneskerettighetene. Mesteparten av EUs uttalelser indikerer

---

³⁷ Henholdsvis artikkel 2 og artikkel 3 i reguleringene 975/1999 og 976/1999.

³⁸ Wouters og Naert (2004:55) beskriver forholdet som 'symbiotic'

imidlertid at konfliktforebygging er et av de viktigste politiske virkemidlene for å fremme økt respekt for menneskerettigheter, og at målet om forbedrede vilkår for universelle rettigheter generelt er avhengig av konfliktforebyggende arbeid. Smith (2003:153) argumenterer også for at voldelige konflikter er et hinder for EUs arbeid med å fremme utenrikspolitiske mål som demokrati. Kommisjonen påpeker dessuten at "fostering peace, stability, democracy and human rights under the conditions of conflicts is a nearly impossible task" (Kommisjonen 1996:1). Dette signaliserer at konfliktforebygging anses å være et viktig grunnlag for å sikre økt respekt for universelle rettigheter.

Under et møte for FNs menneskerettighetskommisjon i Genève i 2002 understreker Solana hvordan konfliktforebygging kan være med på å fremme respekten for menneskerettigheter: "The EU places great emphasis on conflict prevention and crisis management, on poverty alleviation, and on a policy of engagement and dialogue. Through concrete action in each of these three areas the EU is helping to consolidate human rights" (Solana 2002), men påpeker også den gjensidige påvirkningen mellom konflikt og brudd på menneskerettigheter: "conflict and the threat of conflict put human rights in danger, and the denial of human rights in turn increases the risk of conflict". Han etterlater derfor ingen tvil om at fremming av respekten for menneskerettighetene er en viktig drivkraft for konfliktforebyggingsarbeid: "These efforts [to avoid conflicts] are the concrete expression of our determination to protect and promote human rights" (ibid.). Helt konkret for arbeidet på Balkan fremhever han borgerrettighetenes sentrale plass: "the European Union placed such emphasis on citizens' rights when facilitating peace in the former Yugoslav Republic of Macedonia and in supporting the actions of the international community in Bosnia and in Kosovo". Om EUs politioperasjon i Bosnia (EUPM) sier han at det er "proof of European efforts to strengthen the rule of law and thus to better guarantee peace, stability and human rights" (ibid.).

5.4 Universelle rettigheter truet på Balkan

Som krig generelt skapte også konfliktene på Balkan dårlige vilkår for menneskerettighetene (Fries 2004:248). Etnisk rensing og voldelige konflikter har krevet mange ofre. Den politiske utviklingen etter slutten på den kalde krigen har dessuten gitt

lite spillerom for demokratiske krefter, og utbedring av lovgivningen har vært en langsom prosess. Det er grunn til å tro at disse forholdene har vært en viktig årsak til EUs konfliktforebygging i regionen. I innledningen til en felles utenrikspolitisk erklæring (*CFSP Statement*) fra 1998 uttrykker EU at det i forbindelse med Kosovo-konflikten særlig er de menneskelige lidelsene som gjør et EU-engasjement nødvendig:

”The EU remains concerned . . . regarding the plight of the civilian population, refugees and displaced persons. Tens og thousands of people may still be without permanent shelter in Kosovo as winter approaches. The EU will continue to engage substantial resources towards alleviating this plight” (Det europeiske råd 1998:1).

EUs holdning til den demokratiske utviklingen på Balkan kan også belyse dette poenget. EU har uttrykt bekymring overfor dårlige betingelser for universelle rettigheter i landene. En årlig kommisjonsrapport over utviklingen på Balkan (Kommisjonen 2004:14) påpeker at reformer har uteblitt ved politiske institusjoner og at dette skaper konsekvenser for ulike deler av samfunnet: ”There is little progress in the fight against organised crime and corruption. Administrative and judicial reforms are slow and implementation and enforcement of legislation weak . . . Ensuring fully functioning democratic systems of government remains one of the main challenges in the region . . . Civil society is still very underdeveloped in some of the Western Balkan countries”. Kommisjonen påpeker dessuten at flere av landene enda ikke samarbeider fullt ut med Den internasjonale domstolen for det tidligere Jugoslavia (ICTY). Når det gjelder respekten for minoriteter og menneskerettigheter, er denne garantert i lovverket, men praktisk anvendelse trengs fremdeles å forbedres. EU uttrykker likeledes bekymring over at mediene ikke nyter uavhengighet i alle landene, og understreker at dette er et nøkkelement i et fungerende demokrati (ibid.:15). Selv om betingelsene for demokrati og menneskerettigheter har bedret seg i løpet av de siste ti årene, tyder EUs uttalelser på at den mangelfulle utviklingen, institusjonelt og i praksis, er en viktig bakgrunn for EUs konfliktforebygging på Balkan.

Som en del av stabiliseringsarbeidet bidrar EU med bistandsmidler og humanitær nødhjelp. Unionen støttet seg tidlig til den internasjonale trenden på slutten av 1990-tallet

som anså bistand for å være en sentral faktor for hindring av konflikter. Utviklingskommisær Nielson (2000) uttrykte i desember 2000 at han så ”development co-operation as the most important contribution Europe can make to preventing conflicts”. Dette kan også ses i sammenheng med utviklingen av et utvidet sikkerhetsbegrep³⁹, hvor menneskerettighetsfremmende politikk er ansett som avgjørende for å angripe selve roten til konflikter. I sin *Communication on Conflict Prevention* uttrykker Kommisjonen at ”Poverty . . . undemocratic governance, systematic discrimination, oppression of the rights of minorities, destabilising effects of refugee flows, ethnic antagonism . . . are factors which aggravate conflict” og at “The European Union has a duty to address the many cross-cutting issues that generate or contribute to conflicts” (Kommisjonen 2001:5). De siterte konfliktskapende faktorene er klare effekter av brudd på menneskerettighetene. EUs politikk rettes dermed inn mot å fjerne faktorene og gjennom det sikre økt respekt for universelle rettigheter.

5.5 Kondisjonalitet og bruk av sanksjoner

Et kjennemerke ved EUs eksterne relasjoner i dag er bruken av kondisjonalitet som et verktøy for å fremme universelle rettigheter (Smith 2003:111). Kondisjonalitet inngår også i EUs konfliktforebyggingspolitikk overfor Balkan. SAP som utgjør kjernen i EUs politikk overfor Balkan, er knyttet til et sett med politiske og økonomiske betingelser som også inkluderer menneskerettigheter⁴⁰. EU fremmer dessuten krav om samarbeid med ICTY, og respekten for internasjonal rett (Det europeiske råd 2003, Annex A:12). Dersom det forekommer brudd på menneskerettighetene eller andre betingelser som avtalene innenfor SAP stiller, vil unionen kunne suspendere avtalen, i sin helhet eller delvis. I artikkel 5 i et EU-regulativ for støtte til Balkan uttrykkes dette slik:

”Respect for the principles of democracy and the rule of law and for human and minority rights and fundamental freedoms is an essential element for the application of this Regulation and a precondition of eligibility for Community assistance. If these principles are not respected, the Council, acting by qualified majority on a proposal from the Commission, may take appropriate measures” (Det europeiske råd 2000).

---

³⁹ Det utvidede sikkerhetsbegreps innlemmelse av menneskerettigheter, demokrati og rettsregler understrekes både i Declaration on Human Rights (Det europeiske råd 1991) og i EUs Security Strategy (Det europeiske råd 2003).

⁴⁰ se punkt 3.4.2.

I unionens forpliktelser overfor landene ligger det en forventning om tilsvarende forpliktelser fra mottakerlandene til å utarbeide reformer som ivaretar de prinsippene som avtalebetingelsene favner om. Slik sørger EU for at prinsipper som demokrati og menneskerettigheter blir fremmet i gjenoppbyggingen av Balkan. Ved å gjøre betingelsene til krav som må etterkommes for å kunne delta i stabiliseringsprosessen, signaliserer unionen dessuten at konfliktforebyggingen spiller en svært viktig rolle for sikre økt respekt for disse rettighetene.

Dette argumentet støttes ved å understreke at også andre land som mottar EUs hjelp til gjenreisning og stabilisering må imøtekomme tilsvarende krav. I EUs avtaler med ACP-landene og de landene som inngår i Barcelonaprosessen, for å nevne noen, inngår liknende betingelser. Dette tydeliggjør at EUs politikk overfor tredjeland bunnar i et ønske om å fremme universelle prinsipper i alle deler av verden. Det kan dermed hevdes at EU driver konfliktforebyggende arbeid på Balkan på lik linje med i andre land; fred er et universaliserbart prinsipp og et mål i EUs eksterne relasjoner, uavhengig av identiteten eller tilhørigheten til de landene unionen bistår. Bruken av kondisjonalitet viser at EU gir prinsipper som fred, demokrati og menneskerettigheter høy prioritet, og at konfliktforebyggingspolitikken styres av disse prinsippene.

Uttalelser viser dessuten at fred ikke bør være betinget av styresett eller politisk ledelse. EU har uttrykt klart at der sanksjoner iverksettes, vil disse ha en humanitær dimensjon og skal ikke gå utover befolkningen. I en rapport fra mars 2000 hevder Kommisjonen at unionen har en tosidig tilnærming til konfliktene i Serbia: "on the one hand, pressure against the regime (through isolation and the maintenance of sanctions) and on the other hand, support for the population (through humanitarian assistance) and democratic forces" (Solana og Kommisjonen 2000a). Som begrunnelse for å lage en 'hvit liste' over selskap i Serbia som skal unngjelde sanksjonene, sier Kommisjonen at EU vil "concentrating sanctions on the regime rather than on the Serbian people" (Solana og Kommisjonen 2000b).

5.6 Moralsk argumentasjon

Et viktig aspekt ved denne diskusjonen er den moralske argumentasjonens karakteristikk; den refererer til prinsipper som kan vinne tilslutning overalt i verden, og kan derfor brukes for å rettferdiggjøre politikk som representerer helt andre hensyn enn universelle rettigheter. Moralske begrunnelser kan brukes retorisk (Schimmelfennig 2001), for å dekke over en politikk som 'egentlig' fremmer partikulære interesser. Menneskerettigheter kan hevdes å spille en stadig viktigere rolle i enhver offentlig legitimering av politiske beslutninger, og utgjør ifølge Risse et al. (2000) en "major basis for justification" i synlige prosesser. Som nevnt i kapittel 2 gir ikke den metodiske tilnærmingen her rom for å komme 'inn i hodet' på en aktør, og vil derfor ikke kunne bekrefte eller avkrefte motiver for politisk handling. Det må derfor anses som mulig at EU bruker moralske argumenter for konfliktforebyggingen retorisk for å vinne troverdighet.

Hva som har betydning her er imidlertid ikke om moralske argumenter brukes retorisk eller bærer i 'ærlige' hensikter, men om EUs politikk er konsistent med det man ville forvente ut fra et moralsk perspektiv. Som kapittelet over har vist, er det flere indikasjoner på at konfliktforebyggingen imøtekommer EUs egeninteresser. Som realismen innenfor studiet av internasjonal politikk ville forfektet, er det aktørens egeninteresser som driver politisk handling, og ikke hensynet til andre. Det må følgelig undersøkes om EUs erklærte normative mål kolliderer med denne egeninteressen, og vurderes om hensynet til universelle rettigheter har måttet vike der EUs egeninteresser har vært truet. Det kunne for eksempel innebære at EU satte økonomiske interesser foran humanitære behov.

Denne studien kan ikke vise til noe forhold der EU gir egeninteressen prioritet i tilfeller der det kan kollidere med normative hensyn – snarere tvert imot viser flere eksempler at økonomiske interesser har måttet vike til fordel for hensynet til sosialpolitiske behov på Balkan. Diskusjonen fra det foregående kapittelet viser at det totalt sett knytter seg flere økonomiske utgifter enn inntekter til EUs konfliktforebyggingspolitikk. EUs handelsmessige forbindelser med Balkan inneholder blant annet fordelaktige betingelser

for Balkan, der en stor andel av Balkans vareeksport kan selges tollfritt til EU, uten krav om tilsvarende fordeler for EU. Unionens solide økonomiske støtte til gjenoppbygging og stabilisering av regionen vitner i tillegg om at EUs budsjett gir rom for å bistå Balkan med midler som ellers kunne vært brukt for å dekke EUs interne behov. I tråd med hva man ville forvente ut ifra et normativt perspektiv, er det altså flere indikasjoner på at EUs konfliktforebyggingspolitikk samsvarer med den moralske argumentasjonen. Dette indikerer også at EUs konfliktforebygging bygger på tanken om at stabilitet og fred er et felles gode og ikke bare kan knyttes til egne interesser. Selv om politikken gir økt sikkerhet for EU, har det også en vesentlig betydning at mennesker på Balkan garanteres økt sikkerhet og stabilitet.

5.7 Oppsummering

Dette kapitlet har undersøkt i hvilken grad EUs konfliktforebygging på Balkan kan anses som en del av sitt generelle arbeid for å sikre økt respekt for universelle rettigheter. Det er funnet at EUs utenrikspolitikk har en solid forankring i respekten for universelle rettigheter, og at konfliktforebyggingen på Balkan især har bygget på disse prinsippene. Målet om å sikre økt respekt for menneskerettigheter, demokrati og rettstatsprinsipper, har stått sentralt i EUs Balkan-politikk helt siden konfliktforebyggingen ble en del av den regionale helhetlige tilnærmingen i 1997.

Studien har også vist at det finnes klare offisielle uttalelser som fremhever at EU driver konfliktforebygging fordi det er med på å sikre økt respekt for universelle rettigheter i området. Særlig tydelig blir dette i forhold til EUs kondisjonalitet. Balkan-landene forplikter seg til å bedre vilkårene for menneskerettigheter, demokrati og rettstatsprinsipper for å kunne motta EU-støtte. Vel så mye som å være en beveggrunn for konfliktforebyggingen har universelle rettigheter altså vært med på å definere hvilken *form* denne politikken skal ha.

Det er videre funnet at EU ikke prioriterer egeninteressen fremfor moralske hensyn i de tilfeller der disse to kolliderer. Hva de offisielle uttalelsene sier oss er dermed at fred og

sikkerhet ikke regnes som partikulære goder som EU forbeholder seg selv, men som universelle goder som også må komme befolkningen på Balkan tilgode. Funnene så langt gir dermed grunn til å hevde at det moralske perspektivet har en noe større forklaringskraft enn det interessebaserte, og at hypotese 2 er styrket. Spørsmålet blir så om den moralske argumentasjonen kan vurderes som så dominerende i de offisielle uttalelsene at det gir grunn til å hevde at det er moralske hensyn som forklarer konfliktforebyggingen på Balkan?

Hva dette kapitlet har vist er at i den grad konfliktforebyggingen betraktes som en del av den helhetlige utenrikspolitikken til EU, så er Balkan-politikken fundert i universelle rettigheter. Som bakgrunn for å drive konfliktforebygging i kriserammede områder fremholder EU et generelt mål om å sikre økt respekt for menneskerettigheter, demokrati og rettstatsprinsipper. Moralsk argumentasjon har imidlertid ikke vist seg som dominerende i forhold til Balkan-politikken. Selv om viktige universelle prinsipper hevdes å ivaretas ved denne politikken, tyder de offisielle uttalelsene på at det også er andre hensyn som ligger til grunn for politikken. Sammen med rettighetsbasert argumentasjon er det funnet referanser til Balkans særstilling innenfor EUs fredsarbeid. Det trengs dermed en nærmere undersøkelse av hva denne særstillingen handler om, og om den kan forklare EUs konfliktforebygging på en mer tilstrekkelig måte enn hensynet til egeninteresse og/eller moralske prinsipper. Dette spørsmålet behandles i det påfølgende kapitlet.

Kapittel 6. Konfliktforebygging basert på fellesskap

6.1 Innledning

Som nevnt innledningsvis berører studien den faglige debatten om EU som normativ aktør. Det foregående kapittelet viste at EU legger prinsipper med universell gyldighet til grunn for sin konfliktforebyggingspolitikk på Balkan. Dette indikerer at politikken er forankret i moralske verdier, og plasserer EU inn under definisjonen av en normativ aktør. Dette kapittelet undersøker om det kan sies at EUs konfliktforebygging er forankret i andre og verdimessige hensyn som går utover moralske prinsipper. Kan konfliktforebyggingen være et uttrykk for at EU har et særegent verdigrunnlag som definerer hva EU bør gjøre ut ifra sin europeiske kontekst? Har landene på Balkan en tilknytning til Europa som gjør at EU refererer til andre verdier enn de universelle for å forklare sin konfliktforebyggingspolitikk?

Europa slik det ser ut i dag har gjennomgått store forandringer, og landegrensene har blitt forskjøvet opp igjennom tidens løp. Språk, kultur og etnisitet har dannet grunnlag for et fellesskap som i dag skilles ad ved de nye grensene. Den kalde krigen medvirket til en deling mellom øst- og vesteuropeiske stater. Mange mener at dagens Europa er på vei til å finne tilbake til et fellesskap som en gang omfavnet store landområder. Det hevdes at europeere i vest og øst hører inn under samme identitetsfellesskap, og at EUs integrasjonsarbeid er nøkkelen til gjenoppliving av dette fellesskapet.

Finnes det argumenter som tyder på at EU anser konfliktforebyggingen som nødvendig fordi Balkan er en del av Europa? Dette kapittelet undersøker om EU bruker verdibasert argumentasjon i sine offentlige dokumenter, og dermed refererer til verdier eller tradisjoner som anses som konstituerende for europeisk identitet. Hypotesen som vurderes er dermed:

3) EU driver konfliktforebygging på Balkan på grunnlag av en oppfatning om at Balkan er en del av Europa, og at unionen derfor anser å ha en spesiell plikt til å hjelpe landene.

Først undersøkes det om EU i sine dokumenter refererer til en egen identitet, og hvilken rolle denne identiteten eventuelt spiller i utenrikspolitikken. Hvis EU begrunner

konfliktforebyggingen med at EU og Balkan er del av samme europeiske fellesskap, forventes å finne argumenter som påpeker at Balkan er "en del av oss". Det undersøkes deretter om EU ut ifra en eventuell fellesskapsfølelse oppfatter seg som pliktig til å bidra til stabilisering av regionen.

6.2 Identitet og EUs utenrikspolitiske tradisjoner

EUs utenrikspolitiske mål, og måten de fremmes på, er et kjerneelement innen unionens internasjonale identitet (Smith 2003:14). Identitet kan forstås som en egenskap som definerer "en selv" i forhold til "de andre", og som indikerer hvilken rolle en aktør innehar i en gitt situasjon. Ifølge Smith (ibid.) kan stater og organisasjoner, like mye som individer, søke å vise sin egen identitet på den internasjonale arena. Det kan hevdes at slutten på den kalde krigen har skjøvet spørsmålet om EUs identitet fram i lyset, ved å tvinge fram en definisjon av hvem som tilhører Europa, og rette søkelys mot EUs politiske relasjoner til sine naboland (Wallace 1999; Batt 1999).

I EUs omtale av egen utenrikspolitikk refereres det også til begrepet 'identitet'. I *Treaty on European Union* (1992) uttrykkes det å være et mål for FUSP å "assert its identity in the international scene", og i forordet til traktaten står det at implementeringen av FUSP vil styrke den europeiske identiteten. Sedelmeier (2004:123) argumenterer for at studiet av identitet kan gi viktig innsikt til forståelsen av EUs utenrikspolitikk. Siden konfliktforebygging er blitt et av EUs viktigste mål i utenrikspolitikken, er det med på å skape EUs internasjonale identitet (Smith 2003:169).

I tillegg til en forankring i demokrati og menneskerettigheter kan konfliktforebyggingen også hevdes å springe ut fra en særegen utenrikspolitisk tradisjon. EUs bruk av økonomiske, kulturelle og politiske virkemidler i konfliktforebyggingen, er en del av denne tradisjonen. EU (og det tidligere EF) representerer en utenrikspolitisk verdiendring i historisk sammenheng: med utgangspunkt i integrasjon skulle land som tidligere lå i konflikt med hverandre bygge et samarbeid for å skape fred og stabilitet. Verdier som den europeiske integrasjonen bygde på, skapte en ny form for utenrikspolitisk tradisjon som på mange måter ble EUs kjennemerke. Duchêne (1972; sitert i Sjursen 2006:169) har

vektlagt EUs evne til å utvide sin modell for å sikre stabilitet og sikkerhet gjennom økonomiske og politiske (ikke-militære) midler i sin karakteristikk av EU som 'sivil' makt i internasjonal politikk. Det kan dermed sies at verdier som fremmer sivilt samarbeid på tvers av landegrenser har en sentral plass i EUs utenrikspolitikk, og er dermed med på å definere hvordan EU bør handle ut ifra sin kontekst. Det historiske samarbeidet i Vest-Europa kan hevdes å ha lagt føringer på EUs politikk overfor Balkan: Land som deler grenser med hverandre bør bruke naboskapet som grunnlag for å hjelpe til med felles utvikling, samarbeid og vekst.

6.3 Fellesskap

Det er en gjennomgående tendens å understreke Balkans nærhet til Europa i EUs dokumenter, og vi var i kapittel 4 inne på at dette indikerer en "fellestenkning" for både EU og Balkan. Knyttes denne nærheten utelukkende opp til geografi, eller er den også myntet på nærhet i identitet og kultur? EUs utvidelse av konfliktforebygging etter århundreskiftet til å inkludere planer om fremtidig medlemskap for Balkan, kan i seg selv tolkes som et signal om at Balkan anses å ha en naturlig plass i Europa og EU. Men det finnes også uttalelser som tyder på at unionen driver konfliktforebygging på Balkan fordi regionen grenser til EU og defineres som en del av Europa. EUs offisielle uttalelser har en betydelig representasjon av argumenter for at Balkan er en del av Europa. Den daværende presidenten for EU-Kommisjonen, Prodi (2003), uttrykker i en tale at den såkalte Thessaloniki-agendaen for Balkan⁴¹ er "a clear and unambiguous political signal that the Balkans is destined to become part of a unified Europe", og Det europeiske råd (2004a) omtaler EUs konfliktforebygging som et bidrag til å få slutt på "the tragic post-war division of Europe". En konklusjon fra Det europeiske råd i 2000 understreker at Balkan og EU utgjør et hele: "each of these countries with the Union . . . form a whole" (Det europeiske råd 2000d). I en rapport fra 2003 uttrykker dessuten Kommisjonen at uten Balkan er ikke Europa fullstendig: "The unification of Europe will not be complete until

---

⁴¹(se forøvrig pkt. 3.4.2). Thessaloniki-agendaen uttrykker at "the future of the Western Balkans is within the European Union" – en setning som ordrett gjentas i formannskapets konklusjoner fra Det europeiske råds toppmøter 5 ganger etter dette (fram til desember 2005) i tillegg til i 'Joint Conclusions' fra Unionsrådet 9. desember 2003.

these countries join the European Union” (Kommissjonen 2003:1)⁴². Slike uttalelser signaliserer at EU ser Balkan som en del av et europeisk fellesskap – ’en del av oss’.

6.3.1 ’Europeisk familie’

Enkelte argumenter bruker ytterligere nyanseringer for å understreke fellesskapsfølelsen med landene på Balkan. I et EU-dokument til FNs generalforsamling (European Union Priorities 2000) brukes begrepet ”European family”⁴³, som minner om en sterkere tilknytning til Europa enn den som relateres til territorium og grenser. Bruken av begrepet ’europeisk familie’ forekommer også i formannskapets konklusjoner fra toppmøtet i Feira i 2000, der det uttrykkes at Balkan har en naturlig plass i denne ’familien’ (Det europeiske råd 2000b). Patten (2004) uttykte også fellesskapsfølelsen med folket på Balkan i en tale til den tyske riksdagen i 2004: ”The people of the Western Balkans are our fellow Europeans.” Som vist under den metodiske diskusjonen, punkt 2.5.5, kan argumentasjon og retorikk i offentlige taler inneha en ordbruk som i større grad enn i offentlige dokumenter, referer til emosjonelle verdier hos mottakerne. Dette kan muligens forklare at det er funnet en noe hyppigere forekomst av ord som ’familie’ og ’tilhørighet’ i offisielle taler enn i dokumentene.

6.3.2 Endring over tid

Fra et teoretisk ståsted kan det på den ene siden tenkes at argumentasjon som refererer til et fellesskap, lett kan vinne tilslutning fra deler av samfunnet som ser fellesskapet som et viktig (eller sogar nødvendig) grunnlag for å yte bistand og støtte. Referanse til historisk-kulturelle bånd kan blant annet appellere til en solidaritetsfølelse. Det kan på den annen side hevdes at slik argumentasjon er en legitimering det er vanskelig å vinne oppslutning om; det skulle innebære at enkelte land fortjener fred mer enn andre, fordi de hører inn under ’riktig’ gruppe. Et studium av EUs offisielle dokumenter viser imidlertid at andelen argumenter som omhandler Balkans naturlige plass i et europeisk fellesskap er langt større enn argumenter som omhandler EUs egeninteresser eller unionens arbeid for fremming av demokrati og menneskerettigheter. Uten å angi forholdet i tall, er det et

---

⁴²Prodi (2003) gjentar dette, med samme ordlyd, i en tale under toppmøtet for EU-Balkan-relasjonen

⁴³Dokumentet uttrykker at EU støtter implementeringen av Daytonavtalen for at Bosnia and Herzegovina skal bli en del av den europeiske familie

fremtredende funn. Det kan likevel hevdes at argumentasjonen om Balkans europeiske tilhørighet ikke stod like sentralt i EUs offisielle politikk mot slutten av 1990-tallet som det gjorde mellom 2000 og 2005. Omtalen av Balkan og EU som deler av samme europeiske fellesskap er blant annet ikke nevnt i en eneste av Det europeiske råds konklusjoner mellom 1995 og 2000⁴⁴, men blir et hyppig brukt argument de påfølgende årene. En innfallsvinkel til å forstå dette er å sette det i sammenheng med den påbegynte prosessen med å innlemme sentral- og østeuropeiske land i unionen. Selv om konfliktforebyggingen på Balkan begynte å få en konsolidert rolle i EUs utenrikspolitikk mot slutten av 1990-tallet, kan argumentasjonen om europeisk fellesskap ha vært forbeholdt utvidelsespolitikken på den tiden. Etter at spørsmålet om Sentral- og Øst-Europas plass i EU var avklart, ble det rom for å omtale politiske forpliktelser på Balkan også som en del av EUs samling av europeiske stater.

6.3.3 Ulik tilnærming til ulike land

EU har deltatt i arbeidet med å sikre fred og stabilitet også i andre land i nærområdet, som for eksempel Ukraina, Hviterussland og Moldova. Unionen har blant annet bidratt i fremforhandlingen av en fredsavtale i Transdnjestria-området, og det er i tillegg innsatt en egen grensepost (EU Border Mission) på grensa mellom Ukraina og Moldova. Argumentasjonen i forhold til dette arbeidet har en annen karakteristikk enn den EU bruker om Balkan-innsatsen. Forholdet mellom EU og disse landene beskrives med ord som 'partnership' og 'co-operation' (Unionsrådet 2005:2), og gir ingen indikasjoner på at landene anses som en del av en europeisk familie. Dette er et funn som støttes av Kempe og van Meurs (2001:11), som hevder at det i EU finnes en frykt for at bare en *debatt* om medlemskap for disse landene kan skape ustabilitet i Europa. Det gjøres snarere referanser til landenes "firm commitment to shared values of democracy, rule of law and respect for human rights", uten å spesifisere at dette innlemmer landene til en del av en europeisk sfære. I sin omtale av den europeiske naboskapspolitikken (*European Neighbourhood Policy*, ENP⁴⁵) forklarer kommisæren for EUs eksterne relasjoner at det

---

⁴⁴ I toppmøtet i Nice i desember 2000 uttrykkes det imidlertid et mål om at Balkan og EU skal "form a whole" (Det europeiske råd 2000d).

⁴⁵ ENP er etablert med naboland sør og øst for EU for å skape økt politisk og økonomisk samarbeid og partnerskap over grensene. Balkan inngår ikke i ENP, fordi EU har valgt en egen strategi for denne relasjonen.

er ønskelig å bidra til fred og sikkerhet i naboland som Ukraina og Hviterussland, fordi det styrker EUs sikkerhet (Ferrero-Waldner 2005). Som funnene i kapittel 4 viser, bruker EU denne argumentasjonen også for stabiliseringsarbeidet på Balkan. Likevel viser argumentasjonen at Balkan gis en sterkere tilknytning basert på fellesskap og tilhørighet. Landene på Balkan har imidlertid til felles med Ukraina og Hviterussland at de alle har hørt inn under en kommunistisk sfære under den kalde krigen, og grenser i dag til flere EU-land. Selv om Ukraina og Hviterussland etter mai 2004 begge grenser til Polen⁴⁶, signaliserer altså EU at politikken overfor disse landene baserer seg på andre ting enn europeisk tilhørighet: "The European Neighbourhood Policy (ENP) is founded on the premise that by helping our neighbours we help ourselves . . . enabling us to build closer relations with them, irrespective of the specific nature of their future relationship with the EU" (ibid.).

Dette funnet bygger ikke på en bred eller systematisk sammenligning av Balkan med Ukraina, Hviterussland og Moldova. Som den metodiske diskusjonen under kapittel 2 påpeker, har ikke denne en komparativ innfallsvinkel fordi det ville gjøre analysen større i omfang enn denne studien tillater. Funnet er allikevel interessant fordi det viser at det forekommer nyanseringer av 'fellesskapsfølelsen' etter hvilke naboland som omtales i EUs begrunnelser for konfliktforebyggingen i nærområdene. Forskjellen i omtale indikerer at EUs konfliktforebygging på Balkan springer ut av en særegen solidaritet overfor disse landene.

En forklaring på denne særegne solidariteten er blant annet å finne i historisk-kulturelle faktorer: Det kan hevdes å være et skille mellom land i Øst- og Sør-Europa etter hvilke land som hører inn under en henholdsvis europeisk og russisk sfære. Selv om landene på Balkan var under et strengt kommunistregime, på lik linje med for eksempel Hviterussland og Ukraina, under den kalde krigen, var forskjellen imidlertid at det tidligere Jugoslavia etter 1948 fikk et brudd med sovjetisk kommunisme og regime (Mønnesland 1994:216). Den felles kulturhistorie som allerede fantes mellom vest- og

---

⁴⁶ Hviterussland grenser også til tre andre EU-land: Estland, Latvia og Litauen.

sørøsteuropeiske land før kommunisttiden⁴⁷, kan hevdes å ha 'overvintret' denne perioden (ibid.:49). I tillegg til at det eksisterer få historisk-kulturelle bånd mellom Vest-Europa og områdene som dekker dagens Hviterussland og Ukraina, forble de sistnevnte værende under sovjetisk regime frem til slutten på den kalde krigen⁴⁸. Det bør her legges til at det tidligere Jugoslavia også høstet viktig anerkjennelse av vesteuropeiske stater i etterkrigstiden (Steinfeld 1999:29,33,50), og ble ansett som en viktig bidragsyter i øst-vestdialogen som skulle skape nytt tøvær i europeisk politikk. På grunn av sin høye status ble Beograd valgt som vertskapsby til KSSE etter opprettelsen i Helsinki i 1975. Av historisk-kulturelle årsaker kan det dermed hevdes at landene i EU anser å ha et spesielt nært forhold til Balkan.

6.4 En plikt til å hjelpe?

Arbeidet med å etablere fred og stabilitet på Balkan ser altså ut til å kunne handle om at EU anser Balkan for å være en del av et europeisk fellesskap. Til det knytter det seg videre et spørsmål om EU anser å ha en spesiell *plikt* til å bidra til gjenreisningen av denne konfliktrammede regionen. Flere funn tyder på at dette er en oppfatning som har vært gjeldende for EU. I formannskapets konklusjoner fra Rådets toppmøte i Berlin i mars i 1999 uttrykker EU følgende:

“On the threshold of the 21st century, Europe cannot tolerate a humanitarian catastrophe in its midst. It cannot be permitted that, in the middle of Europe, the predominant population of Kosovo is collectively deprived of its rights and subjected to grave human rights abuses. We, the countries of the European Union, are under a moral *obligation* to ensure that indiscriminate behaviour and violence, which became tangible in the massacre at Racak in January 1999, are not repeated. We have a *duty* to ensure the return to their homes of the hundreds of thousands of refugees and displaced persons. “ (Det europeiske råd 1999a, min utheving).

---

⁴⁷ Den kulturelle blomstringsperioden under Habsburgerriket på 1800-tallet bidro til kulturell utveksling og fremvekst som gikk på tvers av nasjoner og religionskløfter (Mønnesland 1994:47-49). I forhold til landene på Balkan berørte denne europeiske kulturoppblomstringen først og fremst kroater, og i mindre grad den serbiske befolkningen.

⁴⁸ Dette forklarer ikke hvorfor for eksempel de baltiske statene gikk inn som medlemmer av EU allerede i 2004, men her spiller også innenrikspolitiske forhold inn: Styresmaktene i Hviterussland og Ukraina har i dag tette bånd til Russland, og det er grunn til å tro at EU anser disse landene som 'russisk sfære'.

Her brukes ord som 'obligation' og 'duty', og begge indikerer at plikt er et viktig grunnlag for å hindre nye konflikter på Balkan. EUs argumentasjon antyder videre at EU har et spesielt *ansvar* for områdets fred og sikkerhet: "In the final analysis, we are responsible for securing peace and cooperation in the region" (Det europeiske råd: 1999). Selv om det drives en internasjonal innsats i området, pålegger EU seg selv et særlig ansvar for områdene som grenser til sitt eget territorium, noe Solana understreker i flere taler: "taking more responsibility for events on our doorstep...not necessarily expecting others to cross the world to provide a helping hand" (Solana 2000a). "More than any other region in the world, this is a European responsibility" (ibid. 2005). Det uttrykkes også at EUs konfliktforebygging på Balkan bunner i en *forpliktelse* overfor området. Spesialkoordinator for Stabilitetspakten, Busek (2005), uttrykker i en oppsummeringstale for 2005 at: "the European Union is standing firmly by its commitment to the region". Denne forpliktelsen har tydelig vært med i EUs politikk overfor Balkan over en lengre periode, for også i 1999 understreker Det europeiske råd (1999d) "the Union's commitment to regional stability and its pledge to stand by the communities in the region and help shoulder the burden imposed on them by the Kosovo crisis".

Påstanden om at EUs fellesskapsfølelse med Balkan gir en spesiell plikt til å drive konfliktforebyggingsarbeid der, styrkes ved å se på hvordan fraværet av dette arbeidet på 1990-tallet påvirket EU. Som tidligere nevnt var EU i en kritisk situasjon under de voldelige konfliktene på Balkan midt på 1990-tallet. Unionens konfliktforebygging gjennomgikk på den tiden viktige endringer. Forholdene på Balkan var samtidig så alvorlige at presset var stort for å skulle hindre videre utvikling av konfliktene. I 1999 gikk NATO inn med militære styrker for å bidra til en slutt på konfliktene i regionen. Intervensjonen synliggjorde hva EU verken var i stand til eller villig til, politisk og militært. Mangelen på handlingskraft kan ha blitt et sårt punkt for EU fordi disse konfliktene lå i EUs eget nærområde. De europeiske landene som var samlet i et politisk, økonomisk og utenrikspolitisk samarbeid var ikke sammen i stand til å "ordne opp" på eget kontinent. Ved overtakelsen av EUs presidentskap i juli 2001 sa den belgiske statsministeren at en av de alvorligste skadene som var påført EUs interne legitimitet, var

at EU måtte vente på at NATO kom for å gripe inn i Kosovo (Verhofstadt:2002). Den innvirkningen som dette fikk på EUs utenrikspolitikk er tidligere behandlet i kapittel 4, men kan i lys av diskusjonen her fange opp mer enn bare en svekket internasjonal anseelse. EUs fellesskapsfølelse med Balkan kan ha gjort den manglende evnen til å bistå Balkan til et ytterligere nederlag for EU. Dette poenget understreker dermed identitetsfølelsen med Balkan og at unionen med grunnlag i dette har en følelse av *plikt* til å drive konfliktforebyggende arbeid i regionen.

6.5 Oppsummering

Ifølge funnene som er gjort i dette kapitlet, så signaliserer EU at Balkan har en europeisk tilhørighet, og at denne tilhørigheten er sentral for konfliktforebyggingspolitikken. Det kommer dessuten tydelig fram av datamaterialet at EUs politikk, ut ifra fellesskapsfølelsen med Balkan, er basert på en pliktfølelse i forhold til å fremme stabilitet og utvikling i regionen. Hypotese 3) styrkes av disse funnene, men også av det faktum at 'fellesskapsbaserte' argumenter ser ut til å dominere i EUs offisielle uttalelser. De offisielle uttalelsene i forhold til konfliktforebygging i land som Ukraina og Hviterussland signaliserer ikke samme grad av fellesskapsfølelse og forpliktelse, og selv om disse landene grenser til EU, inngår fredsarbeidet der ikke som en del av et integrasjonsprosjekt. Av dette ser vi at overgangen fra konflikthindring til integrasjon er selve knutepunktet for EU-Balkan forholdet. Med europeisk integrasjon som virkemiddel, skal Balkan bli en region preget av fred og stabilitet. Av sentral betydning er EUs forsøk på å forvandle mellomstatlige relasjoner til innenrikspolitikk ("domesticate relations between states", Smith 2003:15). I sitt regionale arbeid for å stabilisere Balkan og bringe landene nærmere EUs strukturer, skapes ikke bare godt naboskap, men også noe mer: et samarbeid som bærer trekkene til innenrikspolitiske prosesser, og som ligner et fellesskap holdt oppe av samhold og følelse av samhörighet.

Kapittel 7. Konklusjon

7.1 Innledning

Formålet med denne studien har vært å undersøke hvorfor EU driver konfliktforebygging på Balkan. For å kunne forklare dette har analysen vurdert hvordan denne politikken begrunnes i EUs offisielle uttalelser. Et analytisk skille ble opprettet mellom interessebaserte, moralske og verdibaserte argumenter. Ulike indikatorer, som refererer til egeninteresse, verdier og fellesskap, samt universelle prinsipper ble utviklet. I tillegg til en vurdering av argumentene har også EUs praktiske politikk på Balkan fra 1995 til 2005 ligget til grunn for analysen. I tilknytning til dette har graden av samsvar mellom EUs argumentasjon og praktisk politikk blitt vurdert.

7.2 Hovedfunn

EU har fra 1995 hatt et stadig utvidet engasjement på Balkan. Unionen har dessuten utviklet en egen strategi for Balkan med SAP som selve bærebjelken i konfliktforebyggingen i regionen. Virkemidlene har vært knyttet til kortsiktige og langsiktige mål, og som en del av sistnevnte har EU innlemmet tilbudet om et fremtidig medlemskap for Balkan i unionen.

Kildegrunnlaget har vist at EUs begrunnelser er varierte og har elementer fra alle tre kategoriene. Framtredende funn har vært at EU refererer til behovet for økt sikkerhet, men selv om dette kan tolkes som om politikken er ventet å gi en sikkerhetspolitisk gevinst for unionen selv, har det kommet tydelig fram at EU like mye refererer til *eupeisk* sikkerhet, der både EU og Balkan inngår i Europa. Det er videre funnet at EU ikke har begrunnet Balkan-politikken med forventet økonomisk gevinst, og at de referanser som er gjort til økonomisk fremgang er rettet mot gjenreisningen av Balkan. Studien har vist at EU i argumentasjonen fremholder unionens utenrikspolitiske fremgang og internasjonale anseelse som betydningsfull. I forhold til vurderinger om regional innflytelse er det funnet at EUs bruk av kondisjonalitet er ment å sikre en 'samkjøring' av den politiske utviklingen på Balkan med den i EU. Et tydelig trekk ved interessebaserte argumenter har dermed vært at EUs hensyn knytter seg vel så mye til Europa som et hele,

og ikke bare til unionens eget vel og ve. En forklaring som bygger på egeninteresse viste seg dermed som utilstrekkelig.

De videre funnene indikerte at unionens forankring i universelle rettigheter som menneskerettigheter, demokrati, og rettsstatsprinsipper har betydning for hvorfor EU driver konfliktforebygging. EUs mål om å fremme slike prinsipper i sin utenrikspolitikk gjør arbeidet på Balkan til en del av et helhetlig prosjekt for å sikre økt respekt for universelle rettigheter. Hva en moralsk-basert forklaring imidlertid ikke har kunnet fange opp er hvorfor EU i sine offisielle uttalelser stadig refererer til europeisk fellesskap og samarbeid: har det allikevel ikke vært slik at fred og sikkerhet er universelle goder? Har Balkans europeiske tilknytning noe å si for deres tilgang på EUs hjelp og støtte?

Analysen viste at EUs argumentasjon i overveiende grad har referanser til at Balkan er en del av Europa, og signaliserer at det er en europeisk plikt å hjelpe de konfliktrammede landene. Det økende bidraget til stabilisering og gjenreisning etter 1999 kan gi indikasjoner på at EU har ønsket å rette på en 'dårlig samvittighet' etter fravær av effektiv konfliktforebygging på slutten av 1990-tallet. EUs offisielle uttalelser har dessuten i økende grad omtalt Balkan-landene som del av en 'europeisk familie'. Selv om sikkerhetspolitiske og moralske hensyn har forsterket EUs vurderinger av konfliktforebygging på Balkan, har også ved fremming av slik argumentasjon betydningen av Balkans plass i Europa vært fremtredende. Endelig har inkluderingen av muligheter for fremtidig unionsmedlemskap vært med på å underbygge en verdibasert forklaring på hvorfor EU driver konfliktforebygging på Balkan.

7.3 Avsluttende vurdering

7.3.1 Empiriske indikasjoner

Hva sier disse funnene oss om hvorfor EU driver konfliktforebygging på Balkan? Kildegrunnet har gitt tydelige indikasjoner på at konfliktforebygging på Balkan har en spesiell prioritet for EU. Unionen prioriterer dette ut ifra at usikkerheten i området utgjør en trussel for unionen, samtidig som Balkan anses å ha en europeisk tilhørighet. EU

signaliserer at det foreligger en særegen plikt til å hjelpe befolkningen på Balkan fordi de regnes som 'en av våre egne', og konfliktforebyggingen er blitt styrket med et element av integrasjon. Overgangen fra å drive fredsmekling til å forhandle om assosiasjonsavtaler med landene indikerer at prioriteringen av stabilisering har fått en ny betydning. Ikke bare har EU satt seg mål om å bidra til fred i regionen – det legges i tillegg vekt på at fred og stabilitet er en viktig betingelse for at landene en gang skal kunne bli medlemmer av unionen. De politiske betingelsene i EUs Balkan-politikk gir antydninger om at moralske vurderinger spiller en rolle, men som analysen har vist har universelle rettigheter, vel så mye som å være en beveggrunn for konfliktforebyggingen, vært med på å definere hvilken *form* denne politikken skal ha.

Det kan være nyttig å se på hele tiårs-perioden under ett, for å forsøke å skille ut et mønster i konfliktforebyggingen. Kildegrunnlaget gir antydninger om at EUs ønske om å vise utenrikspolitisk styrke var stor tidlig i perioden. Dette kan ses i lys av at konfliktene på Balkan, sammen med den internasjonale situasjonen, la press på EU til å håndtere utenrikspolitiske utfordringer unionen ennå ikke var klar for. Således kan egeninteresse være sentral i forklaringen av EUs konfliktforebygging på Balkan tidlig i perioden. Den mislykkede konfliktforebyggingen på Balkan framtil 1999 var imidlertid ikke bare et uttrykk for utenrikspolitisk svakhet, men kan også ha blitt tolket som om EU hadde sviktet 'sine egne'. Dette kan ha vært en beveggrunn for EU til å ta opp spørsmålet om unionens identitet og verdigrunnlag: Hva representerer EU (hvilke verdier står vi for, og hvem tilhører oss) og hva bør EU gjøre? Fra midten av perioden kan det dermed se ut til at et nytt tyngdepunkt kom inn i denne politikken, hvor avklaringen av medlemskap for Sentral- og Øst-Europa åpnet rom for spørsmålet om integrasjon også i forhold til konfliktforebyggingspolitikken for Balkan. EUs plikt til å hjelpe landene på grunn av deres tilhørighet i Europa kan dermed forklare konfliktforebyggingen i den senere delen av perioden. Når det gjelder EUs mål om å sikre respekten for universelle rettigheter, så kan sies at denne politikken har ligget til grunn hele veien. Det begynnende arbeidet etter 1995 for å gjøre konfliktforebygging til en integrert del av hele utenrikspolitikken til EU, kan være en indikasjon på at rollen til universelle rettigheter har vært sentral gjennom

hele perioden, og at konfliktforebygging på Balkan under hele perioden har vært et ledd i EUs generelle arbeid med å sikre respekten for universelle rettigheter.

En konklusjon som fremstiller én forklaring som den eneste gyldige vil trolig være både urett og uklok. Balkan-konfliktene, og internasjonal innsats for å hindre videre utvikling av disse, er preget av stor kompleksitet. En analyse av dette omfanget kan bare fange opp en del av helheten, og hensikten har ikke vært å finne én enkelt forklaring på dette komplekse temaet. Målet har imidlertid vært å forsøke å skille ut ulike faktorer på grunnlag av et analytisk rammeverk, for derigjennom å forsøke å finne en nærmere forklaring på EUs konfliktforebygging på Balkan. Studien har vist at unionens konfliktforebygging bunner i ulike drivkrefter, og at de ulike faktorene snarere kan virke vekselvis som forklaringer på Balkan-politikken. Det er likevel ikke til å underminere at funnene gir gode indikasjoner på at EU anser Balkan-landene som en del av det øvrige Europa, og at følelsen av fellesskap har en sentral rolle i forklaringen av EUs konfliktforebygging på Balkan.

7.3.2 Metodiske og teoretiske implikasjoner

Det kan brukes flere tilnærminger til problemstillingen som undersøkes i denne studien, og muligens ville analysen fått et annet utfall hvis et annet teoretisk rammeverk eller metodisk form ble benyttet på samme datamateriale. Det kan stilles spørsmål ved om en forståelsesorientert innfallsvinkel kan ha oversett viktige fakta eller sentrale faktorer som ligger til grunn for EUs konfliktforebygging. En kvantitativ tilnærming kunne med større grad av presisjon avgjort hvilke av de tre argumentasjonsformene som forekommer hyppigst i EUs offisielle uttalelser, dersom det ble foretatt en mer systematisk form for 'telling' av EUs argumenter. Bruk av annet datamateriale kunne dessuten gi andre innfallsvinkler til problemstillingen, og vurdere EUs konfliktforebygging som drevet av andre faktorer enn de det refereres til i et offentlig dokument eller ytring.

Den metodiske tilnærmingen vurderes allikevel som en nyttig fremgangsmåte for å forklare EUs politikk. Ved å undersøke unionens argumentasjon for konfliktforebyggingen har vi fått innblikk i hvilke faktorer EU selv trekker fram som

sentrale for politikken. Ut ifra redegjørelsen i metodekapittelet (punkt 2.5) er det forventet at det meningsinnholdet en aktør selv legger i sine handlinger skal gi en forståelse for hvorfor handlingen fant sted. Dette kan sies å komme godt fram gjennom denne analysen. Ved å undersøke hvordan EU selv begrunner politikken har vi kommet til en nærmere forståelse av hvilke drivkrefter det er som har ligget til grunn for politikken.

Det teoretiske perspektivet har vist seg å være et godt egnet verktøy for å analysere problemstillingen. Den teoretiske distinksjonen har fremstått som både nyttig og realistisk i forhold til EUs argumentasjon. Det har latt seg gjøre å plassere begrunnelser for konfliktforebygging inn i de tre kategoriene for argumentasjon, og operasjonaliseringen har skapt stor grad av nærhet mellom det teoretiske og det empiriske universet. Den analytiske distinksjonen gav mulighet til å fange opp at andre faktorer enn aktørers strategiske nyttekalkulering ligger til grunn for politisk handling. En tradisjonell tinærming som vektlegger at aktører søker å maksimere sin egeninteresse i internasjonal politikk, er ikke tilstrekkelig til å forklare EUs konfliktforebygging på Balkan fordi det utelater den rollen normer har spilt for politikken. Funnene fra denne studien indikerer dermed at normer legger føringer på en internasjonal aktørs handlinger. For å kunne gi en fullgod forklaring av EUs konfliktforebygging på Balkan må normer dermed tillegges uavhengig forklaringsverdi.

Den analytiske distinksjonen gav videre muligheten til å fange opp variasjonen som finnes i EUs normbaserte argumenter. I forhold til at studien tidlig i oppgaven spesifiserte et skille mellom verdier og rettigheter, så ga det mulighet til å finne variasjoner mellom det 'spesifikt' europeiske og det universelle. EUs referanser til fellesskap med Balkan antyder at landene har en rett til å motta støtte - ikke bare ut ifra et universelt perspektiv, men ut ifra at de er en del av Europa. Dette fanger opp et sentralt aspekt ved konfliktforebyggingen som ikke ville blitt oppdaget uten denne analytiske distinksjonen. Det gir muligheten til å se hvor stor rolle EUs særegne solidaritet overfor Balkan spiller i EU-Balkan-relasjonen, og trekker denne faktoren fram som den mest sentrale i forklaringen på hvorfor EU driver konfliktforebygging på Balkan.

7.3.3 EU som fredsaktør

Avslutningsvis kan man spørre i hvilken grad denne konklusjonen gir en videre indikasjon på hvilken rolle EU spiller som global fredsaktør. Som nevnt tidligere er ikke målet med denne studien å generalisere ut ifra et valgt case, men å få dypere forståelse av et enkeltfenomen. Valg av case er imidlertid begrunnet med at konfliktforebyggingen på Balkan kan gi en nyttig indikasjon på hvilke drivkrefter som ligger bak EUs fredsarbeid. Studien har vist at EU legger flere hensyn til grunn for sitt bidrag til stabilisering og gjenoppbygging av konfliktrammede områder. Flere av faktorene som fremstår som viktige i Balkan-politikken, kan hevdes å være relevante i EUs globale fredsarbeid. I hvilken grad det kan sies at fellesskap og solidaritet kan forklare EUs konfliktforebygging *andre* steder i verden, er ikke undersøkt i denne analysen, men muligheten er gitt for å finne at denne faktoren *ikke* spiller inn i forklaringen av EU-politikken på Balkan. Den sikkerhetspolitiske trusselvurderingen kan hevdes å være en del av bakgrunnen for annet konfliktforebyggende arbeid, da økende globalisering har sannsynliggjort at kriminalitet og terroraktivitet kan virke uavhengig av geografiske avstander. Det er imidlertid rimelig å anta at hensynet til menneskerettigheter, demokratisk utvikling og rettsstatsprinsipper vil fremstå som tungtveiende i konfliktforebyggingen EU driver *andre* steder i verden. Det kan altså ikke legges skjul på at hensynet til universelle prinsipper har større forklaringskraft på annet konfliktforebyggende arbeid i EUs regi fremfor hensynet til egeninteresse eller fellesskap. Funnene som antyder at EU har en annen tilnærming til land som Ukraina og Hviterussland enn til landene på Balkan, kan muligens indikere at Balkan utgjør et spesial-case. I så fall er dette med på å understreke den betydningen solidaritet og pliktfølelse har for EUs konfliktforebygging på Balkan.

Ettersom det har forekommet funn som antyder at Balkan-politikken har betydning for EUs utenrikspolitiske anseelse, kan det hevdes at EUs fredsarbeid gir implikasjoner for unionens status som internasjonal aktør. Det kan hevdes at i den grad EU ønsker å fremstå som en troverdig aktør på den internasjonale arena, er bidraget til fred og stabilisering en viktig komponent, som er med på å understreke den normative dimensjonen ved EUs utenrikspolitikk. Hvilke midler som skal benyttes i fredsarbeid er imidlertid et avgjørende

spørsmål, og uten at det er gjort til gjenstand for vurdering i denne studien, er dette spørsmålet fremdeles under debatt i EU i dag.

7.4 Videre forskning

Flere av faktorene som er tatt opp til vurdering i denne studien bør tas opp i videre forskning. Særlig gjelder dette spørsmålet om i hvilken grad EUs konfliktforebygging på Balkan skiller seg fra unionens konfliktforebygging i andre land eller regioner. En komparativ analyse kan avdekke eventuelle forskjeller og besvare spørsmålet om hvorvidt det ligger særlige beveggrunner bak EUs Balkan-politikk som ikke trer fram i unionens konfliktforebyggingsarbeid andre steder.

I tillegg kunne andre metodiske fremgangsmåter blitt benyttet for å gi rom for en annerledes eller ytterligere nyansering av EUs konfliktforebyggingspolitikk. Ett eksempel er å bruke et kvantitativt forskningsdesign, eller å legge et annet datamateriale til grunn for analysen – og allikevel ta utgangspunkt i samme problemstilling. Videre kunne en positivistisk tilnærming, med mål om å avdekke kausale effekter, anvendes for å undersøke *hvordan* spesifikke EU-normer påvirker konfliktforebyggingen på Balkan, og dermed bidra til en interessant forskningsmessig debatt over dette temaet.

Kildeliste

- About CARDS (2005) (desember 2005) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/comm/enlargement/cards/index_en.htm
- Adler, Emanuel (2002): “Ch. 5: Constructivism and International Relations”, i
Carlsnaes, W. m.fl. (red.) *Handbook of International Relations*. London: Sage
Publications Ltd.
- An Agenda for Peace (1992): *Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*.
UN doc. A/47/277-S/24111 (desember 16) [online]. – URL:
<http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>
- Andersen, Svein S. (1997): Case-studier og generalisering: forskningsstrategi og
design. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Andersen, Svein S. (2003): ”On a Clear Cay You Can See the EU”. Case Study
Methodology in EU Research. *Arena Working Paper*, No. 16/2003.
- Batt, Judy (1999): “The Long-term Implications of EU Enlargement: The Nature of
the New Border”, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI, Final
Report on the Reflection Group, Forward Studies Unit of the European
Commission.
- Blockmans, Steve (2004): “EU Conflict Prevention in the Western Balkans”, i
Vincent, Kronenberger og Wouters, Jan (red.) (2004): *The European Union and
Conflict Prevention. Policy and Legal Aspects*. Cambridge: Cambridge University
Press.
- Bretherton, C. og J.Vogler (1999): *The EU as a Global Actor*. London: Routledge.
- Busek, Erhart (2005): Sammenfatning av Stabilitetspakten for året 2005. (januar 2006)
[online].- URL: www.stabilitypact.org/rt/SC%20speech%20at%20RT-%20in%20Prague%20-%20final.pdf
- CARDS Annual Programme (2005) (januar 2006) [online]. - URL:
http://europa.eu.int/comm/enlargement/cards/index_en.htm
- Carlsnaes m.fl.(red.) (2004): *Contemporary European Foreign Policy*. London: Sage
Publications Ltd.
- Cedermann, Lars Erik (2001): “Political Boundaries and Identity Trade-Offs”, i
Lars Erik Cedermann (red.) (2001): *Constructing Europe's Identity*. Colorado:

Lynne Rienner Publishers, Inc.

Checkel, Jeffrey (2004): "Social Constructivism in Global and European Politics. A Review Essay", *Review of International Studies*.

Checkel, Jeffrey (kommer): "Constructivist Approaches to European Integration". Oslo: ARENA.

Clément, Sofia (1997): "Conflict Prevention in the Balkans: Case Studies of Kosovo and the FYROM", *EU-ISS Chaillot Paper* no. 30.

Coppieters m.fl. (2003): "Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery". *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 1/2004.

Det europeiske råd (1991): *Declaration on Human Rights*, Luxembourg 29. juni 1991. Brüssel: Det Europeiske Råd.

Det europeiske råd (1992): *Presidency Conclusions*, Lisbon European Council, juni 1992, Bull EC 6-1992, para I.31.

Det europeiske råd (1996): *Presidency Conclusions*, Turin European Council, mars 1996 (2005, desember 11) [online]. – URL: http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm

Det europeiske råd (1998): *Declaration by the European Union on a Comprehensive Approach to Kosovo* (2005, november 28) [online]. – URL: http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/cfsp/ACF3A.htm

Det europeiske råd (1999a): *Presidency Conclusions*, Berlin European Council, mars 1999. (2005, desember 2) [online]. – URL: http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm

Det europeiske råd (1999b): *Council Regulation (EC) No. 975/1999*, 29 april 1999. (2005, desember 2) [online]. – URL: http://europa.eu.int/eur-lex/en/archive/1999/l_12019990508en.html

Det europeiske råd (1999c): *Council Regulation (EC) No. 976/1999*, 29 april 1999. (2005, desember 2) [online]. – URL: http://europa.eu.int/eur-lex/en/archive/1999/l_12019990508en.html

Det europeiske råd (1999d): *Presidency Conclusions*, Cologne European Council, juni 2000. (2005, desember 5) [online]. – URL: http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm

- Det europeiske råd (2000a): *Presidency Conclusions*, Lisbon European Council, mars 2000. (2005, desember 4) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2000b): *Presidency Conclusions*, Feira European Council, juni 2000. (2005, desember 14) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2000c): *On assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia* (2005, desember 2) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/comm/enlargement/cards/pdf/general/2666_00_en.pdf
- Det europeiske råd (2000d): *Presidency Conclusions*, Nice European Council, desember 2000 (2005, desember 8) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2001a): *Presidency Conclusions*, Stockholm European Council, mars 2001 (2005, desember 5) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2001b): *EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts*, General Affairs Council 11.-12. juni 2001 og godkjent ved Det europeiske råds toppmøte i Göteborg (2005, november 29) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/comm/external_relations/cpcm/cp.htm
- Det europeiske råd (2002): *Presidency Conclusions*, Barcelona European Council, 15.-16. mars 2002. (2006, januar 8) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2003a): *Declaration*, Informal European Council, Athen 16. april 2003. (2005, desember 4) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2003b): *Presidency Conclusions, Annex: "The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans – Moving towards European integration"*, Thessaloniki European Council 19-20. juni 2003. (2006, januar 13) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2004a): "Presidency Conclusions", Brussels European Council, 17.-18. juni 2004. (2005, desember 14) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2004b): "EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (Operation EUFOR – Althea)", EU Council Secretariat: Factsheet ATH/03

29. november 2004. (2006, januar 12) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm
- Det europeiske råd (2004c): *Council Decision of 14 June 2004 on the principles, priorities, and conditions contained in the European Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia*, 2004/518/EC. Official Journal L 222, 23/06/2004 P. 0020 – 0028. Brussel: Det europeiske råd.
- Donnelly, Jack (1989): *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Ithaca og London: Cornell University Press.
- Enlargement (2004): *Basic Arguments* (2006, januar 7) [online]. – URL:
<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/arguments/index.htm>
- Eriksen, Erik Oddvar (1999): "Towards a Logic of Justification. On the Possibility of Post-national Solidarity", i M. Egeberg og P. Lægreid (red.): *Organizing Political Institutions. Essays for Johan P. Olsen*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård (1999): *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eriksen, Erik Oddvar og John Erik Fossum (red.) (2000): *Democracy in the European Union. Integration through Deliberation?* London: Routledge.
- EU-bulletin (1997): *GAC conclusions on the principle of conditionality governing the development of the EU's relations with certain countries of South East Europe*. Bulletin 2.2.1/ 4 1997. Brussel: EU-Kommisjonen.
- EU Conflict Prevention (2005) (2005, desember 17) [online]. – URL:
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r12700.htm>
- EU Constitution (2005) (2005, desember 11) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/constitution/en/ftocp3_en.htm
- EU Press Release (2003): *The Thessaloniki Summit: a milestone in the European Union's relations with the Western Balkans*. IP/03/860 (2006, januar 11) [online]. – URL:
<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/860&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>
- EU Press Release (2005a): *European Commission adopts first package of financial support programme for the Western Balkans*. IP/05/408 (2005, desember 13) [online]. – URL:

<http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/408&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>

EU Press Release (2005b): *A European Future for Kosovo*. IP/05/450 (2005, desember 14) [online]. – URL: <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/450&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

EU Press Release (2005c): *Commission recommends opening of Stabilisation and Association Agreement negotiations with Bosnia and Herzegovina*. IP/05/1329 (2006, januar 15) [online]. – URL: <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1329&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

EU Regulation (2000): *Exceptional trade measures*. EU Regulation (EC) No 2007/2000 (2005, desember 12) [online]. – URL: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r18000.htm>

Europaparlamentet (2001): *Instruments of Conflict Prevention and Civilian Crisis Management Available to the European Union*, Directorate General for Research-Directorate A, STOA – Scientific and Technological Options Assessment, Briefing Note No 1/2001, PE nr. 296.707. Brussel: Europaparlamentet.

European Union Priorities (2000). *European Union Priorities for the 55th United Nations General Assembly*, 1. juli 2000. (desember 2005) [online]. – URL: http://europa.eu.un.org/articles/en/article_169_en.htm#p3

Ferrero-Waldner, Benita (2005): “The European Neighbourhood Policy: helping ourselves through helping our neighbours”. Tale ved konferansen for utenrikskomiteene til EUs medlems- og kandidatland. London, 31 October 2005.

Finnemore, Martha (1996): “National Interests in the International Society”, i *Cornell Studies in Political Economy*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Fossum, John Erik (2000): ”Constitution-making in the European Union”, i E.O. Eriksen, og J. E. Fossum (red.): *Democracy in the European Union. Integration through Deliberation?* London: Routledge.

Fries, Cybilla (2004): ”Conflict Prevention and Human Rights”, i Vincent Kronenberger og Jan Wouters (red.): *The European Union and Conflict Prevention. Policy and Legal Aspects*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ginsberg, R. (2001): “The European Union in International Politics. Baptism by Fire”, *The New International Relations of Europe Series*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 28. november 2001.

- Godzimirski, Jakub M (2003): "EU og Sentral- og Øst-Europa: Nye muligheter eller nye murer?", i Pernille Rieker og Ståle Ulriksen (red.): *En annerledes supermakt?* Oslo: NUPI.
- Grønmo, Sigmund (1982): "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen", i Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskningen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1993): "On the Pragmatic, the Ethical, and the Moral Employments of Practical Reason", i *Jusification and Application: Remarks on Discourse Ethics*. Cambridge MA: MIT Press.
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge MA: MIT Press.
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Institute of European Affairs (2005): *Securing Peace in the Western Balkans* (2006, januar 21) [online]. – URL: http://www.iea.com/images/managed/events_attachments/Report20-01-05.pdf
- Joint Conclusions (2003): *EU-Western Balkans Forum 1st JHA Ministerial Meeting*, 9. desember 2003. Brüssel: Unionsrådet.
- Juncos, Ana E. (2004): *An effective normative power? The EU's activities in Bosnia-Herzegovina (1991-2004)*, Department of Politics, International Relations and European Studies (2006, februar 20) [online]. – URL: <http://www.igc-net.org/publications>
- Jupille m.fl. (2002): "Integrating institutions: Theory, Method, and the Study of the European Union", *ARENA Working Papers* WP 02/27
- Kleine, Mareike og Risse, Thomas (2005): *Arguing and Persuasion in the European Convention*, Berlin: Otto Suhr Institute for Political Science, Free University Berlin. Draft Report, 28. februar.
- Kommisjonen (1995): *The External Dimension of the EU's Human Rights Policy: From Rome to Maastricht and Beyond*. Communication COM (95) 567. Brussel: EU-Kommisjonen.
- Kommisjonen (1996): *The European Union and the Issue of Conflicts in Africa: Peace-*

- building, Conflict Prevention and Beyond*. SEC (96) 332 final (2005, desember 18) [online]. – URL:
<http://europa.eu.int/comm/development/prevention/communication-1996.htm>
- Kommisjonen (1999): *The Stabilisation and Association Process for Countries of South-Eastern Europe*, COM (1999) 235 final, Brüssel: EU-Kommisjonen.
- Kommisjonen (2000a): *Communication from the Commission on the precautionary principle*. COM(2000) 1 (2005, desember 18) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/comm/dgs/health_consumer/library/pub/pub07_en.pdf
- Kommisjonen (2000b): *Report from the Commission on the implementation of measures intended to promote observance of human rights and democratic principles in external relations for 1996-1999*. COM (2000) 726. Brussel: EU-Kommisjonen.
- Kommisjonen (2001): *Communication from the Commission on conflict prevention*. COM (2001) 211 final (2005, oktober 3) [online]. – URL:
http://europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/news/com2001_211_en.pdf
- Kommisjonen (2003): *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. The Western Balkans and European Integration*. COM (2003) 285 (2005, november 20) [online]. – URL:
http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/comm-from-com-1--oth-enl-t02.pdf
- Kommisjonen (2004): *Report from the Commission. The Stabilisation and Association process for South East Europe. Third Annual Report*: Brussels, 30.3.2004.COM(2004) 202 final. Brüssel: EU-Kommisjonen.
- Kratochwil, Friedrich (1989): *Rules, Norms and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kronenberger, Vincent og Jan Wouters (red.) (2004): *The European Union and Conflict Prevention. Policy and Legal Aspects*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Mace, C. (2003): *European Union Security and Defence Policy Comes of Age in the Balkans*”, *EPC Working Papers* (2006, februar 23) [online]. – URL:
www.theEPC.be
- Manners, Ian (2004): “Normative Power Europe Reconsidered”. Presentert ved CIDEL Workshop, Oslo 22-23 Oktober 2004. Konferansepaper.
- March J.G. og Johan P. Olsen (1998): ”Institutional Dynamics of International

Political Orders” *International Organisation* nr. 52, 4 s.943-969.

Matlary, Janne Haaland (2004): “Human Rights”, i Walter Carlsnaes m.fl. (red.): *Contemporary European Foreign Policy*. London: SAGE Publishers.

McTaggart, Anna (2005): *EU Reform Policy Under Scrutiny*. One World Southeast Europe (2006, februar 29) [online]. – URL: <http://see.oneworld.net/article/view/114166/1/>.

Müller, Harald (2004): “Arguing, bargaining and all that: communicative action, rationalist theory and the logic of appropriateness in international relations”, *European Journal of International Relations* 10(3): 395-435.

NATO Press Release (2003): *EU and NATO - Concerted Approach for the Western Balkans*, 29. juli 2003 (2006, januar 17) [online]. – URL: <http://www.nato.int/docu/pr/20033/p03-089e.htm>

Neumann, Iver B. og Ståle Ulriksen (1997): ”Norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk”, s.94-123 i Torbjørn L. Knutsen mfl. (red): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Nielson, Poul (2000): ”Building credibility. Conflict prevention paper to stress Commission’s role”, *European Voice*, 30. november - 6. desember 2000.

Olsen, Johan P. (2003): “The Many Faces of Europeanization”, *ARENA Working Paper* 01/2002. Oslo: Arena.

Patten, Chris (2000): “The protection of human rights in the twenty-first century”. Tale ved konferansen *Human Rights in the Twenty-First Century*. Dublin, 3.mars.

Patten, Chris (2001): Tale ved Human Rights Forum, Brussels, 28-29 mai 2001.

Patten, Chris (2004): *The Western Balkans: The Road to Europe*. Tale til den tyske Bundestag, Berlin, 28 April 2004.

Prodi, Romano (2003): *EU-Balkan Summit*. Tale ved toppmøtet for EU-Balkan-forholdet, Thessaloniki 21. juni 2003 (2005, desember 16) [online]. – URL: http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/prodi/sp03_318.htm

Radio Free Europe (2005): “Bosnian Serb Parliament Approves Joint Military...” (2005, desember 18) [online]. – URL: <http://www.rferl.org/newsline/2005/08/310805.asp>

Riddervold, Marianne (2002): ”Interesser, verdier eller rettigheter? En analyse av danske posisjoner i EUs utvidelsesprosess”. *Arena Report* No 8/2002. Oslo: Arena.

- Rieker, Pernille og Bjørn Olav Knutsen (2003): "EUs «nye» sikkerhetspolitikk: Bekjempelse av terrorisme og internasjonal kriminalitet". *Spesialrapport for Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, mars 2003.
- Risse, Thomas (1997): "To Euro or not to Euro?: the EMU and identity politics in the European Union". Working Paper no 1/1998 Oslo: Arena.
- Risse, Thomas (2000): "Let's argue! Communicative Action in World Politics". *International Organization*, Vol. 54, No. 1, s. 1-39.
- Risse, Thomas (2004): "Social constructivism", i Diez, T. og Wiener, A. (red.): *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press, pp.159-79.
- Risse, Thomas, C. Stephen, m. fl. (1999): *The Power of Human Rights. International Norms and Domestic change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Risse, Thomas, Stephen Ropp og Kathryn Sikkink (red.) (1999): *The Power of Human Rights: Internatinonal Norms and Domestic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruggie, John G. (1998): *Constructing the World Policy. Essays on International Institutionalization*. London: Routledge.
- Rummel, Reinhart (1997): "The CFSP's Conflict Prevention Policy", i Martin Holland: *Common Foreign and Security Policy: The Record and Reforms*. London: Pinter.
- Rummel, Reinhart (2004): "Making the EU's Talents Work", Paper presentert ved møtet for sub-kommiteen for sikkerhet og forsvar i Europaparlamentet, Berlin 29. november 2004.
- Schimmelfennig, Frank (1999): "The Double Puzzle of EU-enlargement: Liberal Norms, Rhetorical Action and the Decision to Expand to the East". *Arena Report* no 15/1999. Oslo: Arena.
- Schimmelfennig, Frank (2001): "The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union", *International Organization* 55(1): 47-80.
- Shue, Henry (1996): *Basic Rights. Subsistence, Affluence and US Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.
- Smith, Karen E. (2000): "The End of Civilian Power EU: a Welcome Demise or Cause for Concern?", *International Spectator* 35 (2): 11-28.

- Smith, Karen E. (2001): "The EU, Human Rights and Relations with Third Countries: Foreign Policy with an Ethical Dimension?", i Smith, K. og Light, M. (red.) (2001): *Ethics and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Karen E. (2003): *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Smith, Karen E. (2004): *The Making of EU Foreign Policy : the Case of Eastern Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sjursen, Helene (2002): "Why expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", *Journal of Common Market Studies*, 40 (3): 491-513.
- Sjursen, Helene (2004): "Changes to European Security in a Communicative Perspective", *Cooperation and Conflict* 39: 107-128.
- Sjursen, Helene (2006): "What kind of power?", *Journal of European Public Policy* 13:169-181.
- Solana, Javier (2000a): "The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of the High Representative". Tale i anledning Brian Lenihan Memorial lecture, 30.mars 2000.
- Solana, Javier (2000b): "Reflections on a Year in Office". Tale ved Swedish Institute of International Affairs and Central Defence and Society Federation, Stockholm 27. oktober 2000.
- Solana, Javier (2002): *EU Presidency Statement – H.R. Solana's at the 58th Human Rights Commission*, 19.mars 2002 (2006, februar 10) [online]. – URL: http://europa-eu-un.org/articles/en/article_1232_en.htm
- Solana, Javier (2003): *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy* (2005, november 27) [online]. – URL: <http://www.iss-eu.org/solana/solanae.pdf>
- Solana, Javier (2004a): "A European route to security", *Euro Horizon Magazine People* (2005, desember 11) [online]. – URL: <http://www.euro-horizon.com/isolana.html>.
- Solana, Javier (2005): Tale ved Annual Conference of the Institute for Security Studies of the European Union, Paris 26. september 2005.
- Solana, Javier og Kommisjonen (2000a): *Report on the Western Balkans presented to the Lisbon European Council* (2006, januar 12) [online]. – URL: http://ue.eu.int/cms3_Applications/applications/search/newsDocDetails.asp?cmsid=650&dockey=61562&doclang=EN&lang=EN

- Solana, Javier og Kommissjonen (2000b): *Report on the Western Balkans presented to the Feira European Council* (2006, januar 12) [online]. – URL: http://ue.eu.int/cms3_Applications/applications/search/newsDocDetails.asp?cmsid=650&dockey=62064&doclang=EN&lang=EN
- Solana, Javier og Kommissjonen (2000c): *Improving the coherence and effectiveness of European Union action in the field of conflict prevention* (2006, januar 16) [online]. – URL: http://ue.eu.int/cms3_Applications/applications/search/newsDoSearch.asp
- Steinfeld, Hans Wilhelm (1999): *Solsikkene på Balkan*. Gjøvik: Cappelen.
- Treaty on European Union (1992) (2005, desember 19) [online]. – URL: <http://europa.eu.int/en/record/mt/top.html>
- Unionsrådet (2005): *EU-Ukraine Summit. Joint Statement*, 1. desember 2005, Kiev 15222/05. Brussel: EU-Kommissjonen.
- Verhofstadt, Guy (2002): *Financial Times*, 2 juli 2002.
- Visa and readmission standards (2004): *Visa and readmission standards for the countries of the Western Balkans and EU Candidate State Turkey*. European Commission Odysseus Programme, 11. august 2004. (2006, april 2) [online]. – URL: <http://www.icmpd.org/default.asp?nav=results&folderid=-1&id=76&alltext=%2BEU+%2Bpolicy+%2D%22visa+policy%22>
- Vukadinovic, Radovan (2000): *Challenges to Security in the South-East Europe*. Copenhagen Peace Research Institute (februar 2006) [online]. – URL: <http://www.ciaonet.org/wps/vur02/index.html>
- Wallace, Helen (1999): “Whose Europe is it anyway?”, *European Journal of Political Research* 35: 287-306.
- Weber, Max (1922, 1978): *Economy and Society: an Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, California: University of California Press.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yin, Robert (1989): *Case Study Research: Design and Methods*. Newbury Park: Sage.
- Østerud, Øyvind mfl. (1997): *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.